

VILNIAUS UNIVERSITETO MEDICINOS FAKULTETO
SVEIKATOS MOKSLŲ INSTITUTO VISUOMENĖS SVEIKATOS KATEDRA

Vaiva Uždavinytė

Muzikos festivalių dalyvių patirtys sveikatos rizikos veiksnių aspektu

The Experiences of Music Festivals' Participants in Terms of Health Risk Factors

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Leidžiama ginti _____
Visuomenės sveikatos (mokslinis laipsnis, vardas, (parašas)
katedros vedėjas vardo pirmoji raidė ir pavardė)

Studentas _____
(parašas)

Darbo vadovas dr. Aušra Beržanskytė _____
(mokslinis laipsnis, vardas, (parašas)
vardo pirmoji raidė ir pavardė)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Vilnius – 2023

SANTRAUKA

Pagrindimas. Muzikos festivaliai – tai šventiniai renginiai, kuriuose žmonės susirenka pasimėgauti gyva muzika ir gerai praleisti laiką. Tačiau šie renginiai gali kelti nemažai pavojų sveikatai – nuo dehidratacijos iki infekcinių ligų. Taip pat yra didžiulė psichoaktyvių medžiagų vartojimo rizika. Todėl naudinga suprasti, su kokiais patirtimis susiduria muzikos festivalių dalyviai sveikatos klausimu, norint pritaikyti juose veiksmingas prevencines bei žalos mažinimo priemones.

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti muzikos festivalių dalyvių patirtis sveikatos rizikos veiksnių aspektu.

Tyrimo uždaviniai. 1. Aprašyti sveikatos rizikos veiksnius, kuriuos patyrė muzikos festivalių dalyviai juose. 2. Atskleisti šių patirčių įtaką dalyvių fizinei bei emocinei būklei po muzikos festivalių. 3. Išsiaiškinti, muzikos festivalių dalyvių rekomendacijas jų organizatoriams bei būsimiems dalyviams.

Tyrimo metodai. Taikant patogiąją atranką buvo formuojama imtis. Tyrimui atrinkti 6 asmenys, bent kartą dalyvavę muzikos festivalyje. Atlikti individualūs pusiau struktūruoti interviu. Duomenų analizė buvo atliekama pasitelkiant kokybinės turinio analizės metodą. Interviu tekstai buvo transkribuojami, suskirstomi į temas, o šios į mažesnius turinio vienetus – kategorijas, ir į dar smulkesnius – subkategorijas.

Rezultatai. Atlikus tyrimą buvo išskirtos 3 pagrindinės temos: muzikos festivalių sveikatos rizikos veiksniai, emocinė bei fizinė savijauta po muzikos festivalių ir muzikos festivalių dalyvių pastebėjimai jų organizatoriams bei būsimiems dalyviams.

Išvados. Dalyvių fizinei ir psichinei sveikatai muzikos festivaliuose turėjo įtakos gyvenimo sąlygos, psichoaktyvių medžiagų vartojimas, patirtos nesunkios traumos bei negalavimai ir psichologinis smurtas. Dauguma dalyvių po muzikos festivalių jautė nuovargį, tačiau dažniausiai buvo gerai nusiteikę, laimingi, jei nepasitaikė nemalonių incidentų, bei pasisėmę naujos patirties. Praėjus kuriam laikui norėdavo sugrįžti atgal į muzikos festivalius, gyvendavo jų prisiminimais, reflektuodavo savo patirtį juose, o potyrius prilygindavo „pabėgimui nuo realybės“. Muzikos festivalių dalyviai rekomendavo būsimiems dalyviams keliauti tik su patikimais draugais, įvertinti ten laukiančias gyvenimo sąlygas, vengti arba išvis nevertoti psichoaktyvių medžiagų, kritiškai vertinti savo galimybes ir norus, nepamiršti tenkinti būtinaus fiziologinius poreikius bei būti atviriems naujoms, jų laukiančioms patirtims. O jų rekomendacijos muzikos festivalių organizatoriams apėmė maisto, sveikatos ir infrastruktūros sričių gerinimą.

SUMMARY

Background. Music festivals are a festive event where people gather to enjoy live music and have a good time. However, these events can pose a number of health risks, from dehydration to infectious diseases. There is also a huge risk of psychoactive substance abuse. It is therefore useful to understand the health experiences of music festival attendees in order to tailor effective prevention and harm reduction measures at music festivals.

The aim of this research. To find out the experiences of music festivals' participants in terms of health risk factors.

Objective. 1. To describe the health risks experienced by participants at music festivals. 2. To highlight the impact of these experiences on the physical and emotional well-being of participants after music festivals. 3. To explore the recommendations made by music festivals' participants to their organisers and future participants.

Methods. A convenience sample was drawn. The sample consisted of 6 people who had attended a music festival at least once. Semi-structured individual interviews were conducted. Data analysis was carried out using qualitative content analysis. The texts of the interviews were transcribed, divided into themes, which were divided into smaller content units - categories, and into even smaller content units - subcategories.

Results. The study identified 3 main themes: health risk factors of music festivals, emotional and physical well-being after music festivals, and comments from music festival participants to festival organisers and future participants.

Conclusions. The physical and mental health of participants at music festivals was affected by living conditions, the use of psychoactive substances, minor injuries and illnesses, and psychological abuse. Most participants felt tired after the music festivals, but were generally in a good mood, happy if there were no unpleasant incidents, and had a new experience. After a while, they wanted to go back to the music festivals, reminisced about them, reflected on their experiences and likened the experience to an "escape from reality". Participants in the music festivals recommended that future participants should only travel with trusted friends, assess the living conditions, avoid or not take psychoactive substances at all, be critical of their own abilities and desires, be mindful of their basic physiological needs, and be open to the new experiences awaiting them. And their recommendations to music festival organisers included improving food, health and infrastructure.

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY	3
TURINYS	4
SĄVOKOS.....	6
SANTRUMPOS.....	7
ĮVADAS.....	8
DARBO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI.....	10
1. LITERATŪROS APŽVALGA.....	11
1.1. Sveikatos rizikos veiksniai.....	11
1.1.1. Gyvenimo sąlygos ir aplinka	11
1.1.2. Psichoaktyvių medžiagų vartojimas	13
1.1.3. Negalavimai muzikos festivaliuose	15
1.1.4. Smurtas muzikos festivaliuose.....	17
2. TYRIMO METODIKA	19
2.1. Tyrimo tipas	19
2.2. Tiriamųjų grupė	19
2.3. Duomenų rinkimas.....	20
2.4. Duomenų transkribavimas	22
2.5. Klaidos	22
2.6. Duomenų analizė	22
2.7. Tyrimo etiniai principai.....	23
3. TYRIMO REZULTATAI	25
3.1. Vykimo į muzikos festivalį motyvas.....	25
3.2. Sveikatos rizikos veiksniai muzikos festivaliuose.....	27
3.2.1. Gyvenimas muzikos festivalyje	27

	5
3.2.2. Psichoaktyvios medžiagos festivalyje	32
3.2.3. Traumos ir negalavimai muzikos festivalyje	35
3.2.4. Smurtas muzikos festivaliuose.....	38
3.2.5. Medicininė pagalba muzikos festivaliuose	39
3.3. Savijauta po muzikos festivalių	41
3.4. Muzikos festivalių dalyvių rekomendacijos	44
3.4.1. Rekomendacijos, būsimiems muzikos festivalių dalyviams.....	44
3.4.2. Rekomendacijos muzikos festivalių organizatoriams.....	46
4. REZULTATŲ APTARIMAS	50
4.1. Darbo trūkumai	53
IŠVADOS.....	54
REKOMENDACIJOS	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	56

SAVOKOS

Sveikatos rizikos veiksniai – natūralūs gamtos bei dirbtiniai veiksniai, taip pat gyvenimo ir elgesio įpročiai, dėl kurių poveikio atsiranda rizika visų gyventojų ar atskirų jų grupių sveikatai (1).

Psichoaktyvios medžiagos – tai medžiagos, kurios patekusios į vartojusiojo sistemą, veikia psichikos procesus, tokius kaip suvokimas, sąmoningumas, pažinimas ar nuotaika ir emocijos. Šioms medžiagoms taip pat priklauso alkoholis ir nikotinas (2).

Seksualinis priekabiavimas – nepageidaujamas užgaulus, žodžiu, raštu ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, kai tokį elgesį lemia tikslas ar jo poveikis pakenkti asmens orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką (3).

SANTRUMPOS

angl. – angliškai, anglų kalba

liet. – lietuviška, lietuvių kalba

NTAKD – Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas

LPI – lytiškai plintančios infekcijos

EDM – Elektroninė šokių muzika

JK – Jungtinė Karalystė

ĮVADAS

Kiekvienais metais ypač vasaros metu tiek Lietuvoje, tiek Europoje bei likusiam pasaulyje vyksta gausybė įvairiausių muzikos festivalių, pritraukiančių didžiules publikas. Įvairaus amžiaus žmonės susirenka mėgautis jiems patinkančia muzika, išgirsti bei išvysti atlikėjus gyvai, atsipalaiduoti, gerai praleisti laiką bei socializuotis.

Muzikos festivalių ištakos siekia net senovės Graikijos laikus, kada Delfuose buvo rengiamos Pitijos žaidynės, skirtos dievui Apolonui pagerbti. Jų metu ne tik vykdavo atletų varžybos, tačiau Delfų teatre vykdavo ir muzikiniai, vaidybos bei šokio konkursai (4). Viduramžiais festivaliai dažniau būdavo rengiami kaip varžybos.

Moderniųjų muzikos festivalių pradininkais galima būtų laikyti Anglijoje XVIII amžiuje vykusius sezoninius kultūrinius festivalius, kurių programa buvo sudaroma remiantis muzikiniais pasirodymais bei koncertais (5). Dažniausiai festivaliai turi sudarytą aiškia, reguliarią programą palyginus su spontaniškomis ar improvizuotomis muzikos šventėmis. Tradiciniuose žanruose tokiuose kaip folkloras ar klasikinė muzika, muzikos festivaliai gali būti apibrėžti kaip bendruomenės renginys su dainuojamaisiais ar grojamaisiais pasirodymais, kurie dažnai turi muzikos žanro (pvz.: bliuzo, džiazo, klasikinės muzikos), tautybės, šventės tematiką (6).

Muzikos festivaliai pradėjo populiarėti XX amžiuje. 6 – ajame dešimtmetyje Jungtinėse Amerikos Valstijose vyko keli džiazo festivaliai, o 1969 metų rugpjūčio 15 – 18 dienomis įvyko vienas žymiausių „Vudstoko“ muzikos festivalis, pritraukęs 400 000 žiūrovų (7). Toliau tik populiarėjant ir daugėjant didesniai pasirinkimui kai kurie festivaliai vis dar pritraukia tūkstantines ar net milijonines minias. Šiuo metu vieną didžiausių minių pritraukiantis yra „Montrealio tarptautinis džiazo festivalis“, trunkantis 10 dienų, ir jį aplanko apie 2 milijonai klausytojų (8). Vienas didžiausių Europoje vykstančių muzikos festivalių yra „Pol‘and‘Rock“, kurį aplanko apie 750 000 lankytojų ir jis yra nemokamas (9).

Lietuvoje vykstantys muzikos festivaliai surenka gerokai mažesnius minias. Seniausias muzikos festivalis Lietuvoje yra „Bliuzo naktys“, nuo 1993 metų vykstantis vasarą gamtoje (10). O didžiausią auditoriją pritraukia nuo 2013 metų Rumšiškėse, Lietuvos liaudies buities muziejaus teritorijoje rengiamas „Granatos Live“, orientuotas į jaunesnę publiką, ir kurį 2019 metais aplankė apie 20 000 žmonių (11). Be šių paminėtųjų yra dar daugybė kitų mažesnių muzikos festivalių, rengiamų vasaros metu įvairiausiose Lietuvos vietose.

Esant tokiam plačiam pasirinkimui kiekvienas gali atrasti savo norus atitinkantį festivalį Lietuvoje ar už jos ribų. Žmonių skaičius pasirinkus taip pat gali gerokai skirtis, kaip ir gyvenimo sąlygos.

Dažniausiai muzikos festivaliai (bent jau Lietuvoje) vyksta vasarą kur nors gamtoje, neretu atveju prie kokių nors vandens telkinių (pvz., ežerų, jūros) ir apsistoti tenka taip pat gamtoje palapinėse, nameliuose ar kemperiuose, kuriuos galima statyti specialiai skirtose zonose prie festivalio teritorijos arba pačioje festivalio teritorijoje. Esant ne pačioms palankiausioms gyvenamosioms sąlygoms, atvykus pasiklausti atlikėjų atliekamos gyvos muzikos, atsipalaiduoti, pailsėti, gerai praleisti laiką, trumpam „pabėgti“ nuo kasdienės rutinos galima užsimiršti dėl kai kurių svarbių dalykų, pavyzdžiui, savo sveikatos tiek dvasinės, tiek fizinės būklės.

Pradedant nuo ne visada pačių geriausių sanitarinių sąlygų, žinoma, itin garsiai grojančios muzikos bei kitų triukšmo šaltinių kaip kitos pramogos ar žmonių gausybės sukeliama triukšmo, įvairaus apšvietimo, kuris galėtų neigiamai veikti jautresnius asmenis – visa tai galėtų būti priskiriama fiziniams sveikatos rizikos veiksniams. Be jų kitas svarbus aspektas – biologiniai veiksniai, o ypač infekcinės ligos (dažniausiai lytiškai plintančios), kada dėl įvairių veiksnių žmonės tampa labiau linkę pamiršti šią riziką ir aplaidžiau žvelgia į apsaugos priemones. Labai dažnai muzikos festivaliuose neišvengiama ir traumų, kurios taip pat gali nutikti tiek dėl pačio asmens, tiek dėl kitų dalyvių kaltės. Psichoaktyvios medžiagos – dar viena opi problema itin vyraujanti muzikos festivaliuose. Nors alkoholio į teritoriją įsinešti negalima, tačiau arba dalyviai vartoja jį stovėjimo aikštelėse, arba gali įsigyti brangiau festivalio teritorijoje. Be šių svaigalų dalyviai vartoja ir kitų draudžiamų medžiagų kaip kanapės ar kitos narkotinės medžiagos. Dar vienas svarbus sveikatos rizikos aspektas – seksualinis priekabiavimas, kuris gali pasitaikyti fizinis ir/arba verbalinis.

Sveikatos rizikos veiksnių muzikos festivaliuose lankytojams gali būti įvairiausių, tačiau mokslinių straipsnių, nagrinėjančių bendrai jų įtaką ir šią problemą palyginus nėra daug.

Darbo autoriaus indėlis

Tyrimo planavimas, duomenų rinkimas ir analizė, apibendrinimas – visi tyrimo etapai buvo atlikti autoriaus.

DARBO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Tikslas – išsiaiškinti muzikos festivalių dalyvių patirtis sveikatos rizikos veiksnių aspektu.

Uždaviniai:

1. Aprašyti sveikatos rizikos veiksnius, kuriuos patyrė muzikos festivalių dalyviai juose.
2. Atskleisti šių patirčių įtaką dalyvių fizinei bei emocinei būklei po muzikos festivalių.
3. Išsiaiškinti, muzikos festivalių dalyvių rekomendacijas jų organizatoriams bei būsimiems dalyviams.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Sveikatos rizikos veiksniai

1.1.1. Gyvenimo sąlygos ir aplinka

Dažniausiai vasaros muzikos festivaliai vyksta savaitgaliais ir trunka apie 2 – 3 dienas, kartais ir ilgiau. Yra tokių, kurie vyksta mieste, todėl kai kuriems dalyvaujantiems pasiseka ir jie gali sugrįžti namo arba galima apsistoti viešbutyje ar kitokiose nakvynę suteikiančiose vietose. Tada netenka susidurti su sanitarinėmis problemomis arba galima jų lengviau išvengti. Tačiau festivaliams vykstant gamtoje, situacija tampa visai kitokia. Dažnu atveju galimybės apsistoti kokiuose nors namuose nebūna ir tenka gyventi palapinėje, mašinoje ar kemperyje. Tokiu atveju itin svarbu nepamiršti pasirūpinti būtiniausiomis higienos priemonėmis, ypač drėgnomis servetėlėmis, rankų dezinfekavimo geliu, paracetamoliu (12).

Vieni dažniausių muzikos festivalių dalyvių sveikatos nusiskundimų – pykinimas ir viduriavimas (13). Esant lauko tualetams ir ne visada pasitaikant galimybei nusiprausti rankas tik didėja šių negalavimų rizika. Taip pat galimybė užsikrėsti virškinamojo trakto ligomis išlieka ir valgant nusipirktą maistą festivalyje, kadangi tvarkingos, higienos reikalavimus atitinkančios maisto gamintojų sąlygos kartais nebūna užtikrinamos dėl didžiulio klientų srauto, vietos trūkumo, laikinų darbuotojų ir jų požiūrio į darbą, prastos rankų plovimo įrangos ir pačių darbuotojų, pateikiančių maistą, rankų higienos stokos (14). Zona, skirta valgymui, joje esantys stalai irgi gali tapti pykinimo ar viduriavimo nusiskundimų šaltiniu, kadangi jų priežiūra ir valymas dėl didžiulio muzikos festivalio lankytojų kiekio gali būti nepakankamas. O mažiau tikėtinas, bet taip pat įmanomas infekcijos šaltinis yra festivalio dalyvio apyrankė, kuri gerai kaupia nešvarumus ir bakterijas (14).

Be maisto svarbu nepamiršti ir vandens, kadangi pasirinkus gerti iš nepatikimo šaltinio galima apsinuodyti. Tačiau turint savo atsivežtą vandenį ar nusipirkus maisto ir gėrimų zonoje kita problema gali būti, jog pamirštama jį gerti. Jei muzikos festivalis vyksta vasarą, saulė visa dieną šviečia ir šildo dalyvius, o šie taip pat aktyviai praleidžia laiką šokdami, vaikščiodami po visa festivalio teritoriją ar užsiimdami kitomis aktyviomis veiklomis, kyla didelė rizika dehidratuoti. Dėl visų išvardintų veiklų žmogus itin daug prakaituoja ir taip netenkama daug skysčių. Dehidratacijos pasekmės gali būti lengvos, tokios kaip troškulys, išdžiūvusi ar lipni burna, nedidelis šlapimo kiekis šlapinantis, tamsiai geltonos spalvos šlapimas, išdžiūvusi, šalta oda, galvos skausmas ar mėšlungis arba gali pasireikšti rimtos, tokios kaip nesišlapinimas ar

itin tamsiai geltonas šlapimas, labai išdžiūvusi oda, galvos svaigimas, padažnėjęs širdies plakimas ir/arba kvėpavimas, įdubusios akys, mieguistumas, energijos trūkumas, sumišimas, irzlumas arba alpuls (15). Be išvardintų dehidratacijos priežasčių dar viena labai svarbi ir aktuali muzikos festivaliuose – gausus alkoholio vartojimas, kuris taip pat skatina dehidrataciją (16).

Saulė ne tik gali būti dehidratacijos priežastis, tačiau sukelti ir kitų sveikatos negalavimų dalyviams. Nenaudojant apsauginių priemonių kaip kremai nuo saulės, kepuraitės ir kūną dengiantys drabužiai galima smarkiai nudegti visą dieną praleidžiant laiką saulėkaitoje. Be nudegimų galima sulaukti ir išsekimo nuo karščio, pasireiškiančio dėl gausaus prakaitavimo. Dalyvis tuomet jaučia galvos skausmą, pykinimą, svaigulį, silpnumą, irzlumą, troškulį, gausų prakaitavimą, kūno temperatūra būna pakilusi ir sumažėja šlapimo kiekis tuštinantis (17). Šilumos smūgis arba perkaitimas – dar viena sveikatai pavojinga organizmo būklė, galinti ištikti muzikos festivalių lankytojus, kada sutrinka kūno temperatūros reguliavimo mechanizmas, susikaupia šilumos perteklius organizme, kurio jau nebesugeba pašalinti kūnas ir dėl to pakyla jo temperatūra (18). Skirtumas nuo šilumos išsekimo yra toks, jog atsiranda dažnas, stiprus pulsas, oda būna karšta, raudona ir sausa (nebent žmogus sportavo, tada drėgna) (17). Rimčiausia sveikatai saulės kaitros pasekmė – saulės smūgis. Saulės spinduliams tiesiogiai krintant ant neapsaugotos kepure ar skarele galvos ir sprando, dirginami galvos smegenų dangalai, taip pakyla galvos smegenų temperatūra ir dėl šios priežasties ima trikti jų funkcija, vyksta smegenų hiperemija, o tai gali pasibaigti mirtimi (19). Ištikus saulės smūgiui girdimas spengimas ausyse, mirgėjimas akyse, padažnėję pulsas ir kvėpavimas, oda išbąla, pykina, kūno temperatūra gali pasiekti 38 – 41°C, galimas sąmonės pritemimas ar net netekimas (18).

Be jau anksčiau minėtų sveikatos rizikos veiksnių verta išskirti ir triukšmą. Muzikos festivalių dalyviai turi itin didelę riziką susidurti su juo. Viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurių važiuojama į festivalį, tai pamatyti bei išgirsti savo mėgstamų atlikėjų, grupių gyvai atliekamas dainas. Koncerto metu garso lygis gali siekti 105 – 110 decibelų, o esant netoli kolonėlių ir dar daugiau, viso šito pasekmė – galimas klausos praradimas per mažiau nei 5 minutes (20). Klausos pažeidimai gali atsirasti ne tik dėl garso stiprumo, bet ir jo trukmės, kai yra didesnis nei 80 decibelų triukšmas, trunkantis per ilgai ar per dažnai. Atlikėjai muzikos festivaliuose groja trumpiau nei įprastame koncerte, tačiau jų yra žymiai daugiau ir pasirodymai vyksta vienas po kito arba persikloja per kelias skirtingas scenas, esančias festivalio teritorijoje, todėl garso ekspozicijos modelis pakinta, gali trukti iki 12 valandų, kelias dienas iš eilės ir palyginus su kitais renginiais skiriasi (21). Rizika klausos pažeidimams atsiranda būnant aplinkoje, kurioje triukšmas siekia 80 decibelų ilgiau nei 8 valandas. Su kiekvienais 3 decibelais, laiko limitas, kiek galima būti tokioje aplinkoje sutrumpėja perpus, kadangi garsas

tampa dvigubai stipresnis, o tai reiškia, jog aplinkoje, kurioje garsas – 83 decibelai, galima būti 4 valandas be rizikos klausos pažeidimui, 86 decibelai – 2 valandas ir t.t. (22). Vadinas, atsižvelgiant į vidutinį triukšmą muzikos festivaliuose, dalyvių klausa gali nukentėti per 5 minutes.

Triukšmo poveikis muzikos festivaliuose yra specifinis. Dažnai dalyviams gali pasireikšti klausos nuovargis – tai laikinas klausos jautrumo sumažėjimas, kuriam išsivystyti reikia ilgesnio laiko (kelių valandų ar dienų) veikiant intensyviai triukšmui (23). Gerai pailsėjęs tyloje, klausos nuovargis dažniausiai praeina ir klausa atsistato, tačiau esant nuolatiniam nuovargiui, klausa gali palaipsniui silpnėti ir vystytis įvairaus laipsnio kurtumas. Taip pat lankytojams dėl itin garsios muzikos gali pasireikšti tinitas – spengimas, užimas ausyse, prie kurio gali prisidėti ir padidėjęs klausos jautrumas (24). Tiems, kurie naudoja ausų kištukus ši rizika mažesnė (25). Muzikos festivalių dalyviai po triukšmingų pasirodymų gali girdėti iškraipytus garsus arba girdėti skirtingai abejomis ausimis.

1.1.2. Psichoaktyvių medžiagų vartojimas

Itin opi problema muzikos festivaliuose – įvairiausių psichoaktyvių medžiagų vartojimas. Dalyviai nevengia gerti alkoholi, kurį galima įsigyti pačioje festivalio teritorijoje, tačiau atsiranda tokių, kurie bando slapčia jį prasinešti arba vartoja prieš įeinant į festivalio zoną. Taip pat vartojamos ir kitokios legalios ir nelegalios psichoaktyviosios medžiagos.

Alkoholis – vienas didžiausių sveikatos rizikos veiksnių, su kuriuo susiduriama muzikos festivaliuose. Daugiau nei pusė susirinkusių dalyvių nevengia jo vartoti ir tai dažnai laikoma festivalio patirties dalimi (26). Alkoholis paveikia dalyvių smegenis, taip pakeičiant jų nuotaiką bei elgesį, jiems pasidaro sunkiau blaiviai mąstyti ir sutrinka judesių koordinacija (27). Iš pradžių jaučiamasi gerai, žmonės tampa iškalbingesni, labiau pasitikintys savimi ir atsipalaidavę, tačiau toliau geriant ir didėjant alkoholio kiekiui organizme pasekmės darosi sudėtingesnės – kalba tampa neaiški, emocijos nepastovios, sunkiai suvaldomos, balansas, koordinacija, rega ir refleksai sutrinka, prasideda pykinimas ir vėmimas, o po šių simptomų seka negebėjimas eiti be pagalbos, mieguistumas, sunkumas kvėpuoti, atminties praradimas, šlapimo pūslės nelaikymas, galimas sąmonės netekimas ir visa to baigtis nesulaukus pagalbos – koma ir mirtis (28). Dažniau alkoholi vartoti yra linkę vyriškosios lyties atstovai, tačiau šis skirtumas nėra didelis (29). Deja, alkoholio vartojimas tokiuose renginiuose gali turėti daugybę neigiamų pasekmių tiek apsvaigusiam asmeniui, tiek šalia esantiems žmonėms.

Pirmiausia, intoksikuoti dalyviai gali sugalvoti neblaivūs vairuoti ir taip sukelti avarijas, per kurias nukentėtų patys ir būtų tikimybė sužeisti aplinkinius (30). Tokios situacijos ypač pavojingos paskutinę festivalio dieną, kai tenka ruoštis namo, nes asmuo gali būti pavartojęs arba vis dar neišsiblaivęs nuo paskutiniojo vakaro/nakties. Taip pat be tokių rimtų incidentų, itin dažnai pasitaiko smurto atvejų, sukeltų agresyviai nusiteikusių, išgėrusių asmenų (dažniausiai vyriškos lyties) (26).

Visų antra, alkoholio vartojimas padidina seksualinio elgesio riziką. Muzikos festivalių dalyviai gali būti labiau linkę į nesaugius lytinius santykius arba turėti kelis skirtingus partnerius, kadangi ši problema yra ganėtai paplitusi tarp jaunų asmenų (31).

Taip pat seksualiniai prievartavimai yra siejami su tiek aukos, tiek kaltininko apsvaigimu nuo alkoholio (32). Yra užfiksuotas ne vienas toks arba išžaginimo atvejis muzikos festivaliuose dėl tam palankių sąlygų – palapinių, itin perpildytų prie scenų zonų, viešųjų tualetų, tamsių užkampių teritorijoje bei vyraujančios toksiškos kultūros, kuri skatina psichoaktyvių medžiagų vartojimą (33). Dažniausios aukos – jaunos moterys, besirenkančios šiuose renginiuose, kuriuose alkoholio intoksikacija didžiulė, o aukos labiau linkusios pranešti apie šį nusikaltimą policija, nes nežino kaltininko iš anksčiau (34).

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento atliktas tyrimas, kuriame apklausti muzikos festivalių dalyviai apie jų alkoholio vartojimo įpročius, parodė, kad 41,8 procentai respondentų alkoholinius gėrimus vartojo bent kelis kartus per savaitę, o iš jų 3,8 procentai – kasdien ar beveik kiekvieną dieną, o tik 3,1 procentas nevartojo visai (35). Taip pat vyrai buvo labiau linkę vartoti alkoholį itin dažnai.

Be alkoholio muzikos festivaliuose yra paplitusios ir kitos psichoaktyvios medžiagos. Viena pagrindinių priežasčių, dėl kurių dalyviai gali nuspręsti jas vartoti būdami ten, nors paprastai jie jų kasdien nevartoja, yra suvokimas, kad narkotikų vartojimas pakeis jų pojūčius muzikos festivalyje. Žmonėms gali pasirodyti, jog jiems bus smagiau, linksmiau arba jie kitaip įvertins skambančią muziką, kai bus apsvaigę nuo medžiagos pavyzdžiui, psichodeliko ar haliucinogeno. Kita nemažiau svarbi priežastis – narkotikų prieinamumas ir žmonių, su kuriais dalyvaujama renginyje, spaudimas vartoti kartu, jei visi grupėje tai daro (36). Taip pat pripažįstama, jog muzikos festivalių apsauga nėra pajėgi prižiūrėti tokias dideles minias, kad galėtų visiškai užkirsti kelią psichoaktyvioms medžiagoms ar jų vartojimui. Dar viena problema ta, kad tie asmenys, kurie vartoja, nesistengia labai slėpti, jog svaiginasi, taip normalizuodami narkotikų vartojimą tokioje aplinkoje.

Pagal NTAKD atliktą tyrimą populiariausia psichoaktyvi medžiaga be alkoholio – kanapės. Jas yra bandę vartoti 90,4 procentai dalyvių (35). Kanapių poveikis pajuntamas beveik iš karto. Daugelis asmenų patiria malonią euforiją ir atsipalaidavimo jausmą. Kiti dažni

poveikiai, kurie gali labai varijuoti tarp žmonių, yra juokas, pakitęs laiko suvokimas, padidėjęs apetitas bei sustiprėjęs jutiminis suvokimas, pavyzdžiui, ryškesnės spalvos. Tačiau gali pasitaikyti ir nemaloni patirtis. Kai kurie žmonės vietoj atsipalaidavimo ir euforijos gali patirti nerimą, baimę, nepasitikėjimą ar netgi paniką. Šie poveikiai dažniau pasireiškia tada, kai asmuo vartoja per daug, kanapės yra netikėtai didelio stiprumo arba asmuo yra nepatyręs. Jei žmogus vartojo dideles dozes kanapių, jam gali pasireikšti ūminė psichozė, apimanti haliucinacijas, iliuzijas bei asmeninės tapatybės jausmo praradimą (37).

Ekstazis (MDMA) yra trečioji populiari psichoaktyvi medžiaga, kurią buvo išbandę 54,4 procentai festivalio dalyvių, pagal NTAKD atliktą tyrimą (35). Ši medžiaga populiari ne tik Lietuvos muzikos festivaliuose, tačiau ir užsienyje pagal atliktus nuotekų tyrimus rengnių vietose (38). Dažniausiai vartojama tablečių ar kapsulių pavidalu. MDMA padidina trijų smegenų cheminių medžiagų aktyvumą. Dopaminas didina energiją, aktyvumą ir veikia atlygio sistemą, kad sustiprintų elgesį. Noradrenalinas padidina širdies susitraukimų dažnį bei kraujospūdį, o tai ypač pavojinga žmonėms, kurie turi problemų su širdimi ir kraujagyslėmis. Serotoninas veikia nuotaiką, apetitą, miegą, ir kitas funkcijas, taip pat sužadina hormonus, turinčius įtakos seksualiniam susijaudinimui bei pasitikėjimui. Didelis kiekis išskirto serotonino greičiausiai lemia emocinį artumą, pakilią nuotaiką ir empatiją, kurią jaučia ekstazę vartoję asmenys (39). Tačiau gali pasireikšti neigiamas poveikis – pykinimas, raumenų mėšlungis, nevalingas dantų griežimas, neryškus matymas, šaltkrėtis, prakaitavimas. Didelės dozės šios psichoaktyvios medžiagos gali paveikti organizmo gebėjimą reguliuoti temperatūrą, o tai gali sukelti kūno temperatūros šuolį, kurio pasekmės – kepenų, inkstų ar širdies nepakankamumas ar net mirtis (40). Be to, dėl MDMA poveikio skatinti pasitikėjimą ir artumą, ypač vartojant kartu su sildenafiliu (Viagra), gali skatinti nesaugų seksualinį elgesį, o tai didina riziką žmonėms užsikrėsti ŽIV/AIDS ar hepatitu arba juos perduoti (39). Todėl šios psichoaktyvios medžiagos vartojimas festivaliuose gali turėti daugybę neigiamų sveikatos pasekmių.

1.1.3. Negalavimai muzikos festivaliuose

Muzikos festivaliuose dažnai padidėja fizinių traumų bei ligų rizika, kuri dažnai susijusi su jaunimo alkoholio ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimu bei aplinka, kurioje daug žmonių palaiko glaudžius tarpusavio ryšius.

Dauguma skundų dėl sužalojimų susiję su paviršinėmis plėštinėmis žaizdomis, po jų seka patempimai ir (arba) išnirimai, galvos sužalojimai kartu su smegenų sukrėtimais, pūslės

bei pritrinimai ir svetimkūnio patekimas į akį (41). Prieš pasirodymų pradžią dėl skubėjimo prie scenų dažniausiai patiriami patempimai bei plėštinės žaizdos, renginių metu prie sužalojimų prisidedavo socialinė šokių bei mošpitų aplinka. Visiems pateiktiems sužalojimams įtakos turi alkoholio prieinamumas. Kartu su fizine aplinka kaip muzikos žanras, minios tankumas, nelygus reljefas bei laiko trukmė nuo vienos scenos pereiti prie kitos – visi šie veiksniai gali prisidėti prie traumų patyrimo muzikos festivalių metu (42). Po pasirodymų, įtakos sužalojimams turi pati socialinė bei fizinė aplinka, kadangi tenka eiti iki medicinos punkto, derėtis su draugais, ar verta išvis kreiptis medicinės pagalbos, ir psichoaktyvių medžiagų įtaka. O kadangi visi pasirodymai baigiasi vėlai naktį, sužalojimai gali išryškėti tik kitą rytą.

Negalavimai, kuriais dažniausiai skundžiasi muzikos festivalių dalyviai, yra galvos skausmai, kiti skausmai, astma, pykinimas bei vėmimas (41). Nepakankamas pasiruošimas renginiui, pavyzdžiui, pamiršimas pavalgyti ir gerti pakankamai skysčių, gali prisidėti prie galvos skausmų ar pykinimo bei vėmimo. Pasirodymų metu minios tankumas, alkoholio ar kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimas ir muzikos garsumas – pagrindiniai socialiniai bei fiziniai aplinkos veiksniai, prisidedantys prie negalavimų pasireiškimo. Po pasirodymų dalyviai gali net nesikreipti pagalbos į medicinos punktus ir atidėti gydymą, kol sugrįš namo (42).

Muzikos festivaliuose taip pat gali pasitaikyti ir infekcinių ligų. Pirmiausia gali pasitaikyti virškinamojo trakto infekcijų, plintančių fekaliniu – oraliniu keliu, dėl dirbančiųjų su maistu, įtariamų užsikrėtus infekcija, rankų plovimo higienos trūkumo taip užteršiant patiekiamą maistą. Kiti veiksniai, prisidedantys prie šių ligų, gali būti per didelė maisto gamyba, viršijanti saugaus maisto gamybos pajėgumus, patiekalų ruošimas atliekamas daugybės savanorių maisto tvarkytojų ir antisanitarinėmis sąlygomis paruošto maisto pardavimas (43). Netinkamos arba neužtikrintos sanitarinės sąlygos – dar vienas svarbus veiksnys, galintis turėti įtakos virškinamojo trakto infekcinių ligų paplitimui. Taip pat muzikos festivaliuose gali pasitaikyti nemažai lytiškai plintančių ligų. Kadangi juose nevengiama vartoti psichoaktyvių medžiagų, pastarosios turi nemažą ryšį su rizikingu seksualiniu elgesiu, kurio pasekmėmis galėtų būti LPI (44). Trečia kategorija infekcijų, ypač aktualių Lietuvoje, erkių platinamos ligos. Kadangi muzikos festivaliai dažnai vyksta gamtoje, yra didelė rizika užsikrėsti erkinio encefalitu ar Laimo liga. Abejomis ligomis galima susirgti įsisiurbus erkei. Erkinis encefalitas yra sunki virusinė liga, turinti kelias fazes ir pažeidžianti galvos smegenis, jų dangalus bei periferinius nervus. Pirmojoje fazėje gali pasireikšti karščiavimas, raumenų, kaulų, galvos skausmai, nuovargis, tuomet – „tariamo pasveikimo periodas“, po kurio atsiranda centrinės nervų sistemos pažeidimų simptomai (45). Laimo liga – kita pavojinga erkių platinama infekcija, kurią sukelia bakterija *Borrelia burgdorferi* ir rečiau *Borrelia mayonii*.

Dalyviai gali užsikrėsti šia liga įsisiurbus nimfoms arba jau suaugusioms erkėms. Tipiški infekcijos simptomai – karščiavimas, galvos skausmas, nuovargis ir specifinis šiai ligai būdingas odos bėrimas, vadinamas migruojančia eritema (46). Negydant vėliau gali sekti nervų sistemos ar sąnarių, ar širdies sistemos, ar odos, ar kiti pažeidimai.

1.1.4. Smurtas muzikos festivaliuose

Muzikos festivaliai turėtų būti linksmybių ir pramogų vieta, tačiau, deja, smurtas tapo įprastu reiškiniu šiuose renginiuose. Pastaraisiais metais padaugėjo pranešimų apie smurtą muzikos festivaliuose – nuo fizinių konfliktų iki seksualinių išpuolių (47). Tai yra didžiulė problema, kurią reikia spręsti, kad būtų užtikrintas festivalių lankytojų saugumas, nebūtų pakenkta sveikatai ir kad šie renginiai išliktų džiaugsmo bei šventės vieta.

Fizinis smurtas muzikos festivaliuose – ne naujiena. Apsvaigę nuo alkoholio ar kitų psychoaktyvių medžiagų dalyviai neretai susimuša, tačiau didžiausia problema yra seksualinis smurtas. Dažniausiai jo aukomis tampa moteriškosios lyties atstovės ir žymiai rečiau vyrai. Muzikos festivaliai yra unikali terpė, kuri tampa idelia vieta vykti tokiam nusikaltimui, o pranešti ar kreiptis pagalbos yra ganėtinai sudėtinga. Perpildytos zonos prie scenų gali suteikti anonimiškumo priedangą kaltininkams, kurie priekabiauja, glamonėja ar kitaip užpuola aukas. Pasislėpti minioje priekabautojams galima labai greitai, todėl apsaugos ar kitiems renginio darbuotojams sudėtinga juos rasti (48). Be scenų zonų, tarp muzikos festivalio ir kempingų teritorijų esantys takai, taip pat patys kempingai yra vietos, kuriose priekabaujama prie moterų arba jos yra sekamos. Gali pasitaikyti atvejų, kada yra „išsilaužiama“ į palapinę ir tada užpuolama. Deja, šiose vietose nėra skiriama daug apsaugos, todėl sudėtinga kreiptis pagalbos ar pranešti apie tokį incidentą. Taip pat kultūriškai muzikos festivaliai yra tokios vietos, kuriose vartojama nemažai alkoholio ar narkotinių medžiagų, kurios „paskatina“ tokį dažniausiai vyriškosios lyties elgesį (49). Ir juose dalyvauja didelės vyrų grupės. Šie aspektai sumažina moterų saugumą, jaučiamą tokiuose renginiuose (50). Deja, muzikos festivaliai yra tokios vietos, kuriose prievartavimas paplitęs, o seksualinis smurtas prieš moteris yra normalizuojamas bei pateisinamas (51).

Jungtinės Karalystės muzikos festivaliuose atlikta apklausa parodė, jog 22 procentai visų dalyvių, 30 procentų visų dalyvių moterų ir 43 procentai tų, kurios yra 40 metų ir jaunesnės susidūrė su koku nors nepageidaujamu seksualiniu elgesiu, dažniausiai pasitaikant prievartiniam šokiui (52). 2016 ir 2017 metais didžiausiame Švedijos muzikos festivalyje „Bravalla“ užfiksuoti išprievartavimai ir seksualinės prievartos atvejai privertė jį atšaukti, kol

vyrai išmoks „elgtis“ (53). Taip pat pranešimai apie palčiai paplitusį seksualinę priekabiavimą ir užpuolimus itin populiariame Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kalifornijoje vykstančiame muzikos festivalyje „Coachella“ 2018 metais dar labiau atkreipė dėmesį į šią problemą (54).

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo tipas

Tyrimo tipas – kokybinis tyrimas.

Atliekamu tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti muzikos festivalių dalyvių patirtis įvairių sveikatos rizikos veiksnių aspektais, kaip jie buvo paveikti, ar jautė pasekmes jau sugrižę po festivalių tolimesniame savo gyvenime. Kadangi norima suprasti žmonių elgesį ir jo priežastis, tai yra gauti subjektyvius duomenis, o ne objektyvius, dėl kokybiniam tyrimui būdingos specifikos šis tipas ir buvo pasirinktas.

Kokybinis tyrimas – interpretacinė nuostata apie supantį pasaulį. Tai – studija apie populiacijos įvairovę, o ne pasiskirstymą joje ir yra koncentruojamasi į žmogiškąsias patirtis, prasmes, procesus, remiantis sąveikomis grįstomis nuostatomis (55). Kokybinio tyrimo metu gauta informacija neatspindi visos populiacijos, o tik specifinį atvejį, tad ir išvados yra kontekstinės.

Šis tyrimas buvo atliekamas per kelis etapus. Pirmajame etape – studijuojama mokslinė literatūra, nagrinėjami šaltiniai, antrojo etapo metu sudaromos klausimyno gairės, toliau ieškoma informantų, suradus vykdomas pirmasis interviu, o po to transkribuojamas, sisteminamas bei analizuojamas. Vėliau peržiūrimos gairės, jei reikalinga, atliekama modifikacija, kuri pritaikoma kituose interviu, o tuomet vėl pradedami ir kartojami iš naujo tie patys žingsniai nuo interviu ėmimo su kitais tyrimo dalyviais. Toliau seka rezultatų apibendrinimas, išvados ir rekomendacijos.

2.2. Tiriamųjų grupė

Norint sudaryti informantų grupę, vienas pagrindinių kriterijų buvo atrinkti tuos, kurie yra bent kartą buvę muzikos festivalyje (pageidautina buvo kuo daugiau aplankytų muzikos festivalių), kuris vyko daugiau nei vieną dieną, su bent viena nakvyne ir toji būdavo muzikos festivalio valdose.

Informantai buvo atrenkami pasitelkiant patogiąją atranką, kadangi taip imtis formuojama, pasitelkiant lengviausiai tyrėjui prieinamus generalinės aibės vienetus (55). Šis imties sudarymo būdas kokybiniuose tyrimuose svarbus tuo, jog kartais gali būti itin sunku pasiekti tiriamuosius dėl jų užimtumo ar kitų priežasčių. Taip pat toks principas yra naudingas ekonomiškai naudingas tyrimą atliekančiam asmeniui, kadangi sutaupo laiko, pinigų, pastangų ir kartais tai gali būti racionaliausias tyrimo imties sudarymo būdas.

2.3. Duomenų rinkimas

Šiam tyrimui pasirinktas duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu (angl. *semi – structured interview*), itin populiarius kokybiniuose tyrimuose. Taikant šį metodą buvo iš anksto paruošti interviu klausimai, tačiau nebuvo griežtai laikomasi pačių klausimų formuluotės ar jų uždavimo tvarkos. Priklausant nuo situacijos buvo galima užduoti papildomus klausimus norint sužinoti daugiau informacijos iš tyrimo dalyvių.

Kuriant interviu klausimus, visų pirma, buvo surašyti visi tyrėją dominantys klausimai ir iš jų formuluojami interviu klausimai, kurie nebūtų uždaro tipo (nebent toks klausimas reikalingas), tačiau ir nebūtų itin atviri. Taip pat buvo įvertinta, ar interviu klausimai atitinka tyrimo tikslą, ir buvo sudaryti tokie:

- 1) Keliuose muzikos festivaliuose esate buvęs?
- 2) Kokie tai buvo festivaliai?
- 3) Kodėl nusprendėte vykti į pasirinktą festivalį (pasirinktus festivalius)?
- 4) Kada vyko pasirinktas muzikos festivalis (festivaliai)? Kokia buvo trukmė?
- 5) Kokios buvo gyvenimo sąlygos muzikos festivalyje (festivaliuose)?
- 6) Ar vartojote psichoaktyvias medžiagas? Kodėl? Jei taip, kokias?
- 7) Kokius pajautėte/patyrėte vartotos medžiagos (vartotų medžiagų) poveikį?
- 8) Kokias traumas teko patirti muzikos festivalyje (festivaliuose)? Su kokiomis ligomis, negalavimais teko susidurti?
- 9) Ar teko patirti smurtą muzikos festivalyje (festivaliuose)? Jei taip, gal galėtumėte papasakoti plačiau.
- 10) Papasakokite apie medicinę pagalbą muzikos festivalyje (festivaliuose).
- 11) Kaip jautėtės pasibaigus festivaliui? Kaip jautėtės jau sugrįžę namo? Praėjus kuriam laikui po muzikos festivalio (festivalių)?
- 12) Ką patartumėtė kitiems, norintiems vykti ar besiruošiantiems keliauti į muzikos festivalį?
- 13) Kokių pastabų ar pasiūlymų turėtumėte muzikos festivalių organizatoriams?

Interviu su tiriamaisiais vyko gyvo susitikimo metu, jiems patogiu, suderintu laiku ir tinkamoje vietoje, kadangi nebuvo tokių, kurie gyventų kitam mieste ar kitoje šalyje. Interviu buvo įrašomas diktofonu.

Interviu pradžioje būdavo gaunamas informanto sutikimas dalyvauti atliekamame tyrime prieš tai su juo supažindinus, leidimas įrašinėti pokalbį griežtai laikantis konfidencialumo principų ir primenama, jog interviu gali būti nutrauktas bet kuriuo metu, jei

bus pareikštas toks dalyvio noras. Visa informacija gauta žodžiu interviu pradžioje, yra įrašyta įrašė ir saugoma tyrėjo.

Buvo naudojami aktyvaus klausymosi įgūdžiai, norint kuo geriau atskleisti subjektyvią tyrimo dalyvių patirtį ir taip skatinant juos kalbėti. Tyrimo dalyviai nebuvo skubunami, galėjo užtrukti prie klausimo tiek, kiek norėdavosi, buvo skatinami kalbėti apie savo išgyvenimus bei jausmus. Informantai galėdavo nukrypti nuo pateiktų klausimų, visa sakoma informacija buvo priimama, kadangi tai galėjo leisti giliau suprasti tyrinėjamą potyrį, tačiau nebuvo pernelyg išsiplėčiama už pokalbio ribų. Taip pat buvo užduodami tikslinamieji gilinantys klausimai („Gal galite papasakoti plačiau apie <...>?, „Gal galite daugiau pasakoti šiuo klausimu?“, „Kaip tuomet jautėtės?“ ir pan.), dalyvis skatinamas tęsti savo pasakojimą verbaliniais („Mhm“, „Aha“, „Tęskite“ ir pan.) ir neverbaliniais (galvos linktelėjimas išreiškiant supratingumą, akių kontaktas ir pan.) būdais.

Interviu buvo renkami nuo 2023 metų kovo mėnesio iki balandžio mėnesio. Iš aštuonių suplanuotų ir sutikusių dalyvauti tyrime asmenų, realybėje pavyko atlikti interviu su šešiais informantais. Su vienu informantu nepavyko susitarti dėl jo laiko stokos, o kitas tyrimo dalyvis atsisakė dalyvauti dėl asmenių priežasčių, kurių nenurodė. Duomenys su apklaustų tyrimo dalyvių charakteristikomis pateikiami pirmoje lentelėje.

1 lentelė. Informantų charakteristikos.

Informanto simbolis	Lytis	Amžius metais	Aplankytų muzikos festivalių skaičius	Aplankytų muzikos festivalių trukmė dienomis	Aplankytų muzikos festivalių muzikos žanrai
R1	Moteris	26	4	2-3	Pop, alternatyvi, EDM
R2	Vyras	25	2	3	EDM, alternatyvi
R3	Moteris	24	8	3	Techno, pop, hip hop, alternatyvi
R4	Moteris	25	3	3	Pop, rokas
R5	Moteris	23	4	3	Pop, techno
R6	Moteris	22	5	3	Pop, EDM, techno

2.4. Duomenų transkribavimas

Atlikus 6 interviu, interviu buvo perklausomi dar kartą patikrinti įrašo kokybę, ar viskas buvo įrašyta, girdima ir suprantama. Po to sekė jų transkribavimo etapas. Visa interviu metu gauta garso medžiaga buvo perkeliama į kompiuterį, pasitelkus transkribavimo programą, skirtą lietuvių kalbos fonogramų automatinei transkripcijai tekstu („Semantika.lt“) transkribuojama, gautas transkriptas perkeliamas į programą „Word“ ir taisomi visi neatitikimai joje tyrėjo klausiant interviu įrašus (56). Tokiu būdu buvo palengvinama tyrėjui, tačiau vis tiek leido įsigilinti ir geriau pažinti surinktą medžiagą. Vieno interviu transkribavimas ir redagavimas truko apie 3 valandas.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog šnekamoji kalba skiriasi nuo rašytinės kalbos. Žmonės natūraliai kalbėdami kasdienybėje, dažnai nebaigia sakinių, kelis kartus kartoja tą patį žodį, žodžių junginį ar mintį, jaudinasi, nervinasi, klysta, abejoja, pameta mintį. Todėl rezultatų analizės dalyse tyrimo dalyvių citatos iš interviu pateikiamos šiek tiek pakoreguotos, siekiant suprantamumo, aiškumo ir įtaigumo, tačiau vis tiek paliekant kuo autentiškesnę informantų kalbą. Skliausteliuose yra pateikiami anglicizmų vertiniai į lietuvių kalbą. Citavime randamas ženklas <...> reiškia, jog dalis informantų kalbos buvo praleidžiama.

2.5. Klaidos

Nors prieš atliekant interviu buvo atliktas bandomasis interviu, to nepakako, kad būtų išvengtos pradedančiajam tyrėjui būdingos klaidos. Pirmuose pokalbiuose jautėsi nemažai nerimo, jaudulio ir nepasitikėjimo savimi. Tai kartais trukdė įsijausti į tyrimo dalyvių pasakojimus, kai kurios dalyvių pradėtos temos liko neišplėtos, neatskleistos dėl neužduotų papildomų klausimų. Po kiekvieno interviu jį perklausius buvo pasižymimos klaidos, kad galima būtų jų išvengti tolimesniuose interviu.

2.6. Duomenų analizė

Tyrimo duomenų analizė buvo atliekama pasitelkiant kokybinės turinio analizės metodą (*angl. qualitative content analysis*), kurio pagalba galima sistemingai nagrinėti tekstinių dokumentų turinius, juos aiškinant, interpretuojant ir klasifikuojant. Ši analizė leidžia remiantis unikaliomis žmonių patirtimis aprašyti reiškinius arba procesus ir sąveikas, pasireiškiančius tan

tikrose aplinkose. Vienas pagrindinių šios analizės privalumų – tai, kad galima sutraukti didelės apimties informaciją, tyrimo duomenis pagal turinį bei prasmę jungti į kategorijas bei subkategorijas ir formuluoti empiriniais duomenimis grįstas išvadas (55). Skelbiamosios turinio analizės tipas buvo taikomas prasminio vieneto pasirinkimui, o pasitelkus tekstų ištraukas suformuluotos kategorijos bei subkategorijos, vėliau apjungtos į temas (57).

Trumpai interviu analizė gali būti apibūdinta transkripcija, transkribuoto teksto skaitymu, prasminių teksto vienetų išskyrimu ir priskyrimu subkategorijai, jų pertikrinimu, ar teisingai priskirta ir ar nesidubliuoja subkategorijos, pastarųjų jungimu į bendras kategorijas ir kategorijų apjungimu į bendras temas.

2.7. Tyrimo etiniai principai

Kadangi tiriant žmonių socialinį elgesį yra įsiterpiama į privatų asmens gyvenimą, itin svarbu užtikrinti, jog būtų laikomasi etinių principų. Todėl yra išskiriami keturi pagrindiniai mokslinio tyrimo etikos principai (58).

Visų pirma, **pagarbos asmens privatumui** principas, kuris tiriant žmogaus pažinimą bei suvokimą, žmonių santykius, bendruomenių vertybes ir kultūras, yra pamatinis (59). Siekiant, kad tyrimas būtų sėkmingas bei atradimai autentiški, reikalinga laikytis šio principo. Tyrimo dalyviai laikomi savarankiškais asmenimis, kurie gali priimti sprendimus, turi teisę į privatumą ir konfidencialumą. Šis principas leidžia užtikrinti, kad tyrimo dalyviai nebūtų laikomi tik priemone tikslui pasiekti.

Taip pat labai svarbus **konfidencialumo bei anonimiškumo** principas. Anonimiškumas parodo, kiek informacijos yra žinoma apie tyrimo dalyvį, o kiek lieka nežinomos. Kuo mažiau žinomos informacijos apie informantą, tuo sunkesnė jo identifikacija, o tai reiškia – užtikrinamas didesnis anonimiškumas jam (60). Anonimiškumas – priemonė operacionalizuoti konfidencialumą. Kada tyrimo duomenys anonimizuoti, tai veikia tarsi apsauga, jog nebūtų pažeistas tyrimo duomenų konfidencialumas netyčia ar atsitiktinai.

Trečiasis principas – **geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamajam**, grindžiamas tyrėjo pagarba asmens privatumui. Atliekant tyrimą yra siekiama suteikti fizinį bei emocinį komfortą, kad tiriamasis nenukentėtų po tyrimo rezultatų paskelbimo. Įvertinęs rizikas, galinčias būti susijusias su tiriamųjų dalyvavimu tyrime, tyrėjas turi padėti išvengti šių pavojų ir jo siekiamybė – kad tiriamųjų dalyvavimas tyrime suteiktų kuo daugiau naudos. Esant neišvengiamoms rizikoms, imtis priemonių, kurios galėtų sumažinti šių rizikų pasekmes.

Teisingumo principas – paskutinytis, kuris yra paremtas lygių teisių, arba lygių galimybių, nuostata. Tyrimo dalyviai į tyrimą turėtų įsitraukti tik savo noru, neturėtų būti varžomi ar išnaudojami, o dalyvavimas turėtų teikti kokią nors naudą. Tiek tyrėjas, tiek informantas turėtų jaustis tarsi lygiaverčiai partneriai (61).

Remiantis anksčiau paminėtais principais ir buvo atliktas šis tyrimas. Kiekvienas tyrimo dalyvis buvo informuotas apie tyrimą, jo tikslą bei uždavinius prieš jam sutinkant dalyvauti. Žodžiu, įrašo pradžioje būdavo gaunamas dalyvio sutikimas ir tyrėjos įsipareigojimas, jog gauta informacija liks konfidenciali ir panaudota tik magistro baigiamojo darbo rengimui, o informantas bet kada gali pasitraukti iš tyrimo. Norint užtikrinti tyrimo dalyvių anonimiškumą, jų vardai buvo pakeisti ir užkoduoti į trumpinius R1, R2, R3, R4, R5 ir R6.

3. TYRIMO REZULTATAI

Tyrinėjant muzikos festivalių dalyvių patirtis sveikatos rizikos veiksnių aspektu buvo išskirtos kelios pagrindinės temos: vykimo į muzikos festivalį motyvas, sveikatos rizikos veiksniai muzikos festivalyje bei tyrimo dalyvių rekomendacijos.

3.1. Vykimo į muzikos festivalį motyvas

Visų pirma, buvo bandoma išsiaiškinti, kas paskatino keliauti į vienokį ar kitokį muzikos festivalį tyrimo dalyvius. Tyrimo metu iš informantų išryškėjo kelios pasikartojančios priežastys, kurios lėmė jų pasirinkimą vykti į pasirinktą muzikos festivalį ar festivalius. Šiai kategorijai atskleisti buvo išskirtos subkategorijos, esančios antroje lentelėje.

2 lentelė. Vykimo į muzikos festivalį motyvas.

Kategorija	Subkategorija
Pasirinkimo vykti į muzikos festivalį veiksniai	Dalyvaujantys atlikėjai muzikos festivalyje
	Draugų įtaka
	„Nuotykis“ ir geras laikas
	Kaina

Visi tyrimo dalyviai pažymėjo, jog tai, kas groja muzikos festivalyje ar kokio muzikos žanro jis yra, turėjo didesnę ar kiek mažesnę įtaką jų pasirinkimui: „*ir rinkomės truputį ir pagal muzikos žanrus.*“ (R1); „*o į kitą festą dėl to, kad patiko atlikėjai, dalyvaujantys.*“ (R2); „*Nes klausausi tokios muzikos.*“ (R3); „*Granatose“ grojo kelios grupės, tuo metu, kurios mums su draugais patiko <...> Bet tuo metu atrodė patraukliausia pagal muzikos žanrą, pagal grupes, kurios ten grojo tais metais. <...> „Positivus“ jau važiuovome su visai kita kompanija, bet irgi rinkomės pagal tai, kokia mums muzika tuo metu patiko ir kokios grupės dalyvavo.“ (R4); „*nu, tai būdavo klausau kažkokio atlikėjo ar grupės ir tada pamatydavau, kad atvažiuoja į Lietuvą, tai ir varydavau pamatyt į festą.*“ (R6). Ne tik noras pamatyti ir išgirsti mėgstamus atlikėjus, tačiau ir iš vaikystės atėjusi nostalgija tam tikriems atlikėjams pastūmėdavo keliauti į vieną ar kitą muzikos festivalį: „*Ir tada jau antras planas buvo kažkokie geri atlikėjai paklausyti. Tai**

irgi ten atvažiuodavo, tarkim, koks, nežinau, David Guetta ar dar koks žymus didžėjus, kurio vaikystėje klausydavai, nu, ir atrodydavo kažkas nerealaus pamatyti.“ (R5).

Antra priežastis, kurią išskyrė beveik visi tyrimo dalyviai, tai yra draugai. Svarbu buvo tiek jų nuomonė renkantis muzikos festivalius, tiek pati kompanija, važiuojanti į juos: *„daug įtakos padarė ir draugai. Tai bendraamžiai ir su kuriais rinkomės, kur keliauti <...> Ir apskritai, kas iš draugų važiuoja, kad būtų prie chebros.”* (R1); *„norėjau pabūti su draugais kitokioje atmosferoje.”* (R3); *„Tai iš esmės pirmas dalykas buvo pabūti su draugais, kažkur išvažiuoti nuo tėvų, atsidurti gamtoje, savo draugų apsuptyje.*“ (R5); *„yra kažkokia draugų kompanija, kuri pasiūlo varyti, nu, tai ir įkalba, prisijungi kartu važiuot.”* (R6). Kartais ne tik draugai, bet ir simpatijos pastūmėdavo važiuoti į kurią nors muzikos festivalį: *„į „Radistus” vykau dėl to, kadangi maniau, kad mergina, kuri man patinka, taip pat vyksta.”* (R2).

Tyrimo dalyviai vykimą į festivalį laikė nuotykiu, vieta gerai praleisti laiką vasarą: *„norėjau <...> išbandyti kažką naujo ir šiaip žiūrėjau kaip į kažkokį ekstremalų nuotyki, I guess (liet. spėju).”* (R3); *„didžioji dalis draugų sutiko važiuoti būtent ten, nes buvo geras oras, vasara.”* (R4); *„pagalvoju „o kodėlgi ne?“, bus dar vienas nuotykis, vasaros prisiminimas.”* (R6). Taip pat tai buvo paauglystės svajonės išsipildymas, kada buvo sukurta iliuzija, jog muzikos festivaliai yra vieta itin smagiai praleisti laiką: *„Granatos“ tai buvo mūsų, paauglių svajonė - sudalyvauti festivalyje, nes tada atrodė iš įvairių filmų, kad žiauriai nerealu, geras, geras,, eksperiencas“ (liet. patirtis), muzika.”* (R5).

Paskutinis dalykas, į kurią atsižvelgdavo tyrimo dalyviai, prieš pasirinkdami ir važiuodami į išsiritą muzikos festivalį, tai yra kaina. Ši turėdovo nemažą įtaką priimamam sprendimui ir dėl šios priežasties informantams dažnai tekdavo apsiriboti Lietuvoje vykstančiais muzikos festivaliais: *„Nu ir atsižvelgiant į kainą. Dėl to turbūt Lietuvoj ir likom, nes užsienio festivaliai biški brangesni gaudavosi.”* (R1); *„O į „Yagą“ festivalį važiuovome, nes gavome nemokamus bilietus, kur šiaip būtų visai brangus festivalis nuvaryti. <...> Tai ten tiesiog varėm su kolektyvu, nes turėjome galimybes.”* (R5); *„visi Lietuvoj buvo, nes pigiau ir mažiau galvos skausmo nei bandyt keliaut į užsienį.<...> o į vieną pasiūlė varyt nemokamai, tai negalėjau atsisakyt, kai tokia proga.”* (R6).

Taigi, tai pagrindinės priežastys, kurios paskatinio rinktis kurią nors muzikos festivalį, visų tyrimo dalyvių buvo panašios. Didelę įtaką turėjo draugai, muzika, skambanti festivalyje bei tai, kiek kainuotų pats festivalis.

3.2. Sveikatos rizikos veiksniai muzikos festivaliuose

3.2.1. Gyvenimas muzikos festivalyje

Kadangi jau buvo išsiaiškinta, kas motyvavo tyrimo dalyvius apsvarstyti galimybę vykti į norimą muzikos festivalį ar festivalius, todėl toliau buvo norima daugiau sužinoti apie aplinkos sąlygas aplankytuose muzikos festivaliuose. Nemažai sveikatos rizikos veiksnių išryškėjo tyrimo dalyviams kalbant apie patį gyvenimą muzikos festivalyje ta kelias dienas. Šiai kategorijai pristatyti buvo rastos subkategorijos, nurodytos trečioje lentelėje.

3 lentelė. Gyvenimas muzikos festivalyje

Kategorija	Subkategorija
Gyvenimo sąlygos muzikos festivalyje	Aplinka
	Higiena
	Mityba

Visiems tyrimo dalyviams teko gyventi palapinėse nuvykus į muzikos festivalį, kadangi tai būdavo pigiausias ir paprasčiausias būdas, ir sąlygos pasitaikydavo įvairios, tačiau kaip pabrėžia vienas dalyvis: „Nu, gyvenimo sąlygos tikrai nebuvo pagrindinis prioritetas važiuojant tenais.” (R1), todėl daug reikšmės, svarbos joms nebuvo suteikiama. Labai dažnai priklausydavo nuo vietos gamtoje, kur galėdavo ir pavykdavo jas pasistatyti: „Gyvenom visuose festivaliuose palapinėse.” (R1); „Neprisimenu, ar vienas ir su kažkuo. A, spėju, kad gyvenau vienas palapinėj. <...> Tai šalia daug kitų žmonių, pažįstamų, palapinėse, ši buvo šalia nuokalnės, nežinau, ant žolės. Ten buvo kažkokia kaip ir dedikuota vieta palapinėm, man atrodo.” (R2); „Kad viskas vykdavo beveik visada miškuose. Reikėdavo miegoti palapinėse arba mašinos, jeigu būdavo jau labai šalta palapinėse.” (R3); „Tai mes, kadangi esam pakankamai cheap (liet. pigūs) muzikos festivalio dalyviai, tai visada rinkdavomės gyvent tiesiog savo palapinėse. Tai o jau nuo palapinės tūrio priklauso, ką pats atsineši, tai ar čiužinys, ar tiesiog miegmaišis.“ (R5); „Gyvenom didelėj palapinėj trise, tai visai gerai buvo. (R6).

Dažnai gyvenimo palapinėje kokybė priklausydavo ne tik nuo vietos, kur pavykdavo pasistatyti, bet ir didelę įtaką turėjo oro sąlygos: „nu įvairios buvo, tai tikrai buvom labai stipriai priklausomi nuo oro sąlygų. Tai jeigu lydavo ir, nežinau, vėjas stiprus ir lietus, tai tikrai

jos būdavo prastos. Jeigu būdavo oras normalesnis, šilta ar tiesiog sausa, tai būdavo žymiai geriau, nes nebūdavo palapinėj šlapia ir nebūdavo pliurzos aplinkui.” (R1), kurios paveikdavo ir patį laiko leidimą muzikos festivalyje: „Buvo lietūs, griaustiniai. Buvo didžiuliai karščiai ir tada neturi kur net slėptis. Ypač jeigu turi darbuotis ar kažką. <...> jeigu didelis karštis, saulė šviečia, taip natūraliai tu nelabai ir nori būti toje aplinkoje. Nežinau, tiesiog šiek tiek kaip ir gaila laiko. Kadangi tada tu nenori visko veikti, bet tuo pačiu nesinori rizikuoti sveikata, todėl lieki ar palapinėje, ar ten kokiam pastate slėptis nuo viso šito, ir dingsta toks noras aktyviai leisti laiką.” (R3). Tačiau kai kam oro sąlygos pernelyg nepatogumų nekėlė ir tai buvo smagi patirtis, prisidedanti prie muzikos festivalio žavesio: „Tai gyvenome palapinėse, bet jos skendo, jos skendo ir tada išdžiūvo, ir tada vėl skendo, o tada palapinė nusviro ir pradėjo įlūžti nuo viso lietaus. Bet, vėl išdžiūvo, niekas nesusirgome. Tai buvo labai smagu.“ (R4). Taip pat oro sąlygos turėjo tiesioginę įtaką ir dalyvių nuotaikai, kaip jie jautėsi festivalyje: „Nu tai iš esmės nuo oro sąlygų priklauso visos tavo nuotaikos. Jeigu bus šalta ir labai smarkiai lis, tai, tikėtina, niekas nebus labai happy (liet. laimingas) ir norės galbūt labiau palapinėse būti arba mašinose. Kai saulėta, šilta, tai visi žmonės renkasi geriau būti festivalio teritorijoje ant saulytės žolytės ir prie scenos.“ (R5).

Kaip oro sąlygų, dalyviai nelabai galėjo pasirinkti ir savo kaimynų festivaliuose, kadangi būdavo paskirtos tam tikros festivalio teritorijos zonos joms statytis. Tie, kurie važiavo su didesne draugų kompanija, apsistodavo kartu ir tai padėdavo sukurti saugumo jausmą, mažiau trukdydavo pašaliniai asmenys: „(kai į festivalį vykdavo dirbti) Tai tu kaimynus turėdavai savo draugus. Tai viskas kaip ir neblogai, ir tu galėdavai dėl visko susiderinti.” (R3); „(palapinių miestelis) iš esmės yra didelis laukas, kur tiesiog susistato aplinkui žmonės, pasidarai savo draugų ratelį.“ (R5), tačiau jei tekdavo gyventi šalia svetimų, patirtis būdavo prastesnė, nemalonesnė, kadangi kaimynai sukeldavo nereikalingų problemų: „Bet jeigu tai būdavo kaip dalyvis, tai būdavo nemalonių, sakykime, incidentų būtent dėl tų žmonių, kad arba jie labai daug, labai daug prigerdavo ir darydavo nesąmones arba rėkaudavo. Tai tiesiog, kad jeigu tu negalėdavai pasirinkti savo kaimynų, tai tu turėdavai susigyventi su tuo, ką turi.” (R3). Dideliame muzikos festivalyje taip pat iškildavo tokių sunkumų, jog sudėtinga rasti savo gyvenamąją vietą, kadangi milžiniškoje teritorijoje būdavo daugybė panašių palapinių, o toks pasimetimas galėdavo sukelti daug nereikalingo streso: „sunku rasti, nes labai daug panašių palapinių, ir viskas tokiam vienam dideliame lauke, labai didelis dalyvių skaičius. <...> (mažesniame festivalyje) Ten tokiam miške, tu turi savo kažkokią vietą, pakankamai lengva atskirti, ten pagal dekoracijas, kur tu pasistatei palapinę ir nėra taip kad žmonės ten būtų labai prilipę prie tavęs.“ (R5); „vieną kartą buvo, kad pasimečiau nuo draugų ir kažkaip pasiklydau tarp visų palapkių, o telefonas kažkaip be ryšio buvo, ta žiauriai persigandau, kaip dabar visus

rasiu.“ (R6). Vienas tyrimo dalyvis pasidalino kitokia patirtimi, kai viename muzikos festivalyje teko nakvoti mašinoje, o ne palapinėje: „buvome su mašinom ir miegojome mašinos, bet vieni iš draugų turėjo labai fancy (liet. prašmatni) mašiną, ant kurios stogo buvo kaip palapinė tokia išskleidžiama. Tai metėme burtus kas kada miegos palapinėje. Tai buvo kitoks ekspirencas (liet. patirtis), bet pagyvenome ir palapinėje ant automobilio stogo. Ir buvo patogiau nei miegot palapinėj.“ (R4).

Taip pat tyrimo dalyviai pasidalino savo patirtimi, kokia būdavo situacija su higiena muzikos festivaliuose. Juose galėdavo rasti lauko tualetus bei mokamus dušus, tačiau pastaraisiais informantai beveik nesinaudodavo dėl itin prastos jų būklės: *„kai kurie festivaliai siūlė dušus tuos, kur gali ateiti pasinaudoti jais. Nežinau, kaip jie vadinasi, bet nu dažniausiai tai higienos sąlygos būdavo, kad tas tris dienas pasiruošdava nesipraust.“ (R1); „vanduo, man regis, irgi nebuvo nemokamai niekur vandens dalijimo, bet kažkaip jo reikėjo gauti. <...> Nežinau, neprisimenu, iš kur jo gaudavom, bet jo, tai dantų, man atrodo, nesiploviau per visas tris dienas.“ (R2); „Labai blogai. Kaip pasakyt, dušai ir tualetai būdavo, bet jų priežiūros nelabai. Tai sakykime, na, taip, bet koku atveju tu vieną kartą į dušą šiaip ne taip prisiruoši ir tai būdavo baisi patirtis.“ (R3). Lauke pastatytais tualetais tyrimo dalyviams tekdavo naudotis, nes kito pasirinkimo nebuvo. Jų būklę įvertino labai blogai, valomi buvo irgi retai, ypač mažesniuose muzikos festivaliuose: *„Tualetai buvo toi toi ar kažkas tokio, ir po jau kelių dienų jau ten prastoj situacijoj, prastoj būklėje buvo. Ten nebuvo jie pakeičiami ar kažkaip išvalomi, bent jau adekvačiai arba pakankamai greitai.“ (R2); „Su tualetais, na, vis tiek turi naudotis. Tai naudojiesi, bet tai tikrai nebūdavo malonios patirtys.“ (R3). Patirtį su tualetais netgi įvardijo, kaip blogiausią dalyką muzikos festivalyje: *„Bjauriausias dalykas turbūt viso festo metu yra tualetai toi toi. Tai tiek „Granatose“, tiek ir „Yagos“ festivalyje. Galbūt net „Yagos“ festivalyje, sakyčiau, būdavo bjauriau. Kur „Granatose“ dėl didelio žmonių kiekio bent jau atvažiuodavo kiekvieną dieną išvalyti, gal net kelis kartus per dieną išvalydavo toi toi, tai „Yagoje“ kartais tekdavo paieškoti, kurie nebūtų perpildyti ir būtų pakankamai išvalyti.“ (R5); „su tualetais būdavo žiauru, kvapas siaubingas ir bandydavai rasti kuo geresnės būklės koki. Vienas blogesnių dalykų feste.“ (R6). Kaip alternatyvą prausimuisi duše, tyrimo dalyviai pateikė maudymąsi šalia muzikos festivalio teritorijos esančiuose vandens telkiniuose: *„ežere išsiprausdavai, jeigu labai reikėdavo.“ (R1); „Nu, bet skaitykime, kad išsimaudžiau, kai ten, ežere plaukiojau, kažkas tokio.“ (R2). Informantai taip pat pasirūpindavo asmeninėmis higienos priemonėmis, kad bent kaip nors pavyktų šiek tiek apsišvarinti: *„drėgnas servetėles pasiimdavai į tokias nu sakyčiau kaip kaip stovyklavimo sąlygos.“ (R1); „stengdavaisi atsivežti, nežinau, sausą šampūną, jeigu ten galvai ar ten, nežinau, šlapių servetėlių, nes kažkaip*****

reikdavo suktis iš padėties.” (R3); „Pasiimdavai micelinį vandenį, drėgnų servetėlių ir taip ir gyvendavai tas tris dienas.” (R6).

Taip pat tyrimo dalyviai pasidalino, kokia situacija būdavo su jų mityba muzikos festivalio metu. Dauguma pasiimdavo maisto bei gėrimų su savimi, tačiau mityba būdavo labai nevisavertė, skurdi, pagrindą sudarė įvairūs užkandžiai: „*tai tikrai tas kelias dienas labai daug valgydavom tiesiog kažkokių pusfabrikačių, kažkokio tokio, nu, nesveiko galbūt kabutėse maisto, tai yra čipsai, kažkokie krekeriai, kažkas, truputį vandens, bet daugiau – kažkokie vaisvandeniai, saldūs gėrimai.*” (R1); „*stengdavomės atsivežti tam tikro kažkokio maisto pavalgyti.*” (R3); „*(maisto) Kiek galėjome įsidėjome, taip sakant.*” (R4); „*susitarę tarpusavy pasiimdavom kokių traškučių, sausainių, nu, tokio sauso negendančio maisto ir, aišku, vandens.*” (R6). Tyrimo dalyviai taip pat pasidalino, jog maisto galima būdavo įsigyti ir pačioje muzikos festivalio teritorijoje, specialiai tam skirtoje zonoje, tačiau ten maistas būdavo ganėtinai brangus, todėl ne visi sau galėdavo leisti jį pirkti, o ir nebuvo itin sveikas, tačiau skanus: „*Maisto zonos, kurios netgi būdavo festivaliuose, tai irgi ten būdavo toks labai, nežinau, burgeriai, picos (maistas). Nu, pasisotindavai, apsunkdavai, bet tai nebūdavo kažkaip, nu, sveikas maistas.*” (R1); „*Maistas irgi buvo, nežinau, kaip pasakyt, furgonėliuose iš esmės. Irgi reikdavo už jį savaime suprantama mokėt, nes į bilieto kainą įėjo tikrai pats įėjimas į festivalį. Jo, maistas tai buvo toksai, kaip ir, sakyčiau, dalinai greitas maistas. Ta prasme wok buvo, nebuvo didelė dalis pasirinkimų, buvo pica, žinoma, kebabai, kokie nors. Jo. Ir kainos buvo, nu, didesnės negu mieste, jeigu toje pačioje vietoj tikriausiai pirktum ar panašioj.*” (R2); „*(maistą) gali pirktis festivalyje. Bet kainos yra labai didelės.*” (R3); „*karšto maisto, tiek „Granatose“, tiek „Positivus“ pirkome. Kainos kosminės, aišku, bet alkani nelikome.<...> Atsimenu, kad buvo daug skanių šašlykų.*” (R4); „*Maistas – tai, sakyčiau, visai okay (liet. geras), nu, dažniausiai būna food trucks (liet. maisto furgonėliai).*” (R5); „*Vieną kartą per dieną leisdavom sau nusipirkti kokio karšto maisto, kad normaliau pavalgyti.*” (R6). Taip pat vienas tyrimo dalyvis pasidalino patirtimi, kaip būdavo su maistu, kada yra dirbęs pačiame muzikos festivalyje. Tada tam tikras maistas buvo išduodamas muzikos festivalio metu: „*jeigu tu dirbi, tai gauni tam tikrą, nu, pavyzdžiui, vandens buteliuką ir kelis kartus, jeigu nori, gali ateiti pavalgyti, bet aišku, nu, ne pačio kokybiškiausio maisto.*” (R3), o kitas pasidalino patirtimi dirbant maisto vagonėlyje, esančiame muzikos festivalyje. Informantas patikino, jog dirbant muzikos festivalyje higienos reikalavimų yra laikomasi taip pat kaip ir dirbant bet kur kitur su maistu: „*Aš pati esu dirbusi keliuose festuose food truck (liet. maisto furgonėlis) viduje. Tai nesakyčiau, kad higiena labai skiriasi nuo to, ką dirbtumei kažkur Vilniaus centre atvažiuavęs. Tai iš esmės tos pačios vienkartinės pirštinės, tos pačios sąlygos, tai, sakyčiau, maisto prasme, manau, kad viskas okay (liet. gerai).*” (R5).

Dar vienas tyrimo dalyvių išskirtas aplinkos muzikos festivalyje veiksnys – triukšmas. Vienas tyrimo dalyvių žaismingai teigė, kad „*Tai dėl to ir važiuodavom.*” (R1). Beveik visi informantai pabrėžė, jog triukšmo buvo daug, beveik visose muzikos festivalio teritorijos zonose ir jis lydėdavo visą laiką, praleistą muzikos festivalyje: „*Tai triukšmo tikrai būdavo daug, ir sakyčiau, kad visą laiką jo būdavo. Ta prasme, tiek nuo atvažiavimo. Ta prasme, pasistatai mašiną, jau yra kažkoks klegesys, žmonės aplinkui stovėjimo aikštelėj. Eina iki palapinės, kur randi palapinei vietą, aplinkui žmonės irgi pastoviai kalba. Of course (liet. žinoma), festivalio scenos ir pačioj festivalio erdvėj, kur nebuvo palapinės, o kur jau tos pagrindinės aktyvios zonos. Tai irgi labai labai daug triukšmo.*” (R1); „*(triukšmas) Labai didelis. Smagu, kol esi prie scenos ir tuo metu linksminiesi. Bet kadangi daugeliu aspektų tai būna nuo ryto iki vakaro, tai labai yra sunku pailsėti.*” (R3). Tačiau tyrimo dalyviai į muzikos festivalį vyko jau nusiteikę, kad bus daug triukšmo: „*Triukšmo buvo, bet triukšmą darėme ir mes, taip sakant. Tai, manau, kiekvienam festivaliui atvažiavus tu nesitiki gauti tylos minutės.*” (R4), todėl jis erzino kiek mažiau, ypač tada, kada eidavo miegoti, nes net ir tuo metu tylos ir ramybės muzikos festivalio teritorijoje nebūdavo: „*Ir miegant turbūt, nu, nebūdavo kažkokio, nežinau, suskirstyto laiko, kada miegam, kada ne, tai visi tenais tikrai būdavo labai aktyvūs ir, nu, pastovūs.*” (R1); „*Manau, kad kiekvienas varantis į festą turi žinoti, kad iki šešių ryto tikrai nemiegos, ir net, manau, pačiose festivalio taisyklėse turbūt yra įrašyta, iki kada gros pati muzika. Tai aišku, žiūrint ir kur dar pasistatai savo palapinę, bet nesu buvus feste, kur galėtumei, jeigu nori, užsimanai antrą valandą ir nueiti ramiai miegoti. Tai dažniausiai tiesiog tenka užmigti prie pakankamai garsios muzikos.*” (R5); „*Tylos beveik nebūdavo, gal tik kokias paryčiais, bet kai pavargęs būdavai, tai kažkaip užmigdavai ir su visu triukšmu.*” (R6). Keli tyrimo dalyviai paminėjo, jog muzikos festivalio teritorijoje egzistavo tyliosios zonos, kuriose galėjai pabūti šiek tiek tyliau, tačiau jiems tas nebuvo aktualu: „*nors tikrai žinau, kad kiekvienam tiek „Granatose“, tiek „Positivus“ buvo kažkokie tolimesni kampeliai, kur galėjai ramiau pabūti, bet tikrai ten nedalyvavome.*” (R4); „*pamenu, lyg ir buvo kažkokia tylesnė zona, bet net nežinojau, kurioj ji vietoj.*” (R6), o buvo, kas teigė, jog tokios vietos neegzistavo: „*Nebuvo ramybės zonų turbūt jokių.*” (R1). Vienas tyrimo dalyvis pasidalino, kokiomis priemonėmis bandydavo kovoti su nuovargiu dėl triukšmo paskutinę festivalio dieną, jei nepavykdavo rasti būdų, kaip jo išvengti. Jis pasitelkdavo kitokio žanro muziką nei skambanti festivalyje, kuriame būdavo: „*Ir net iš tikrųjų tą paskutinę dieną tu pradedi ieškotis vietos izoliuoti tą garsą arba pakeisti gal labiau mėgstamu savo. Pavyzdžiui, techno festivalyje užsidarai mašinoj ir pasileidi hiphopo muziką, kad truputėlį pajvairinti ir galėtumei nors kiek pailsėti labiau.*” (R3).

Taigi, tyrimo dalyviai atskleidė, jog gyvenimo sąlygos muzikos festivalyje nebuvo pačios geriausios. Beveik visi rinkosi palapines kaip nakvynės vietą, su retomis išimtimis, kadangi tai buvo pigiausias būdas apsistoti muzikos festivalyje. Tam būdavo skirtos specialios zonos, tačiau lauko sąlygos jose – prastos ir labai daug kas priklausydavo nuo oro sąlygų. Kaimynų irgi pasirinkti nelabai galėdavo nebent keliaudavo su didesne kompanija. Kitu atveju pasitaikydavo ir nemalonių žmonių šalia, keliančių problemas. Higienos sąlygos taip pat nebuvo pačios geriausios. Tualetais tekdavo naudotis kad ir kokios būklės jie bebūtų, o dušų dauguma vengdavo, nes jie buvo mokami ir ne itin švarūs. Mitybos reikalai irgi nebuvo patys geriausi, pagrindą sudarė įvairūs užkandžiai ir gėrimai, atsivežti iš namų, ir tik kartais pirkdavo karštą maistą, siūlomą muzikos festivalio teritorijoje. O visą šį muzikos festivalio gyvenimą beveik pastoviai lydėdavo triukšmas, sklindantis nuo scenų ir sukeliamas pačių dalyvių.

3.2.2. Psichoaktyvios medžiagos festivalyje

Taip pat iš tyrimo dalyvių pasakojimų išaiškėjo, jog muzikos festivaliuose nevengiama vartoti įvairias psichoaktyvias medžiagas. Informantai pasidalino, kokias medžiagas jie yra bandę muzikos festivalio metu bei kas turėjo įtakos jų vartojimui ar kaip tik pasirinkimui nevertoti. Ši informacija pateikta ketvirtoje lentelėje.

4 lentelė. Psichoaktyvių medžiagų (ne)vartojimo motyvas.

Kategorija	Subkategorija
Pasirinkimo vartoti ar nevertoti psichoaktyvias medžiagas muzikos festivalio metu veiksniai	Draugų įtaka
	Jaunas amžius ir smalsumas
	Socialinė tolerancija
	Psichoaktyvių medžiagų poveikis
	Geras laiko praleidimas

Tyrimo dalyviai įvardijo, jog didelę įtaką psichoaktyvių medžiagų vartojimui, o ypač alkoholio, turėjo draugai ir manymas, jog taip yra smagiau: „*Vartojau, nes smagu ir nes kartu vartojo mano draugai.*“ (R1); „*Tiesiog tuo metu atrodė, kad tai yra smagu ir kad tavo nuotaika pagerės ir tau norėsis eiti šokti.*“ (R4); „*Tai iš esmės turbūt pagrindinė įtaka yra draugų.*“

(R5); „*draugai kažką norėdavo gerti, tai prisijungdavu ir aš.*“ (R6), pridėdami tai, kad ir mūsų visuomenėje yra socialiai priimtina jį vartoti: „*visuomenės tos tokios normos, kad, nu, alkoholis pas mus yra kaip ir populiariausia ta medžiaga. Bendrai yra jina priinama ir vartojama.*“ (R1); „*(vartoti paskatino) aplinka, tikriausiai bendrai, nu, ta prasme, visi aplink tave vartojantys ir siūlantys, tai atrodo, nežinau. Įprasta tada atrodo vartoti pačiam.*“ (R2). Tyrimo dalyviai pasidalino, jog įtakos alkoholio vartojimo pasirinkimui turėjo ir jaunas amžius, kada keliavo į festivalius, kadangi nelabai galvojo apie galimas neigiamas pasekmes: „*Manau, paskatino jaunystė kvailystė, nes kai tau 17 – 20 metų, tau su draugais smagu ką nors išgerti, nors mes iš tiesų ten kažkaip labai daug ir negėrėme.*“ (R4), o taip pat laisvė nuo tėvų priežiūros, pagunda bandyti prasinešti draudžiamus alkoholinius gėrimus į muzikos festivalio teritoriją bei vis dar manymas, jog jo pagalba, poveikiu laiką leisti bus linksmiau: „*visi važiuojate į festivalį, kur nėra jokios priežiūros, nėra kažkokių tėvų, gali prasinešti alkoholį, yra kažkoks net savotiškas azartas. Ar pavyks prasinešti ar ne, ir pradedi jausti, kad vis tiek išgėrus alkoholio turi šiek tiek smagesnį laiką. Tai automatiškai taip ir gaudavosi, kad norėdavai gerai praleisti laiką ir gerdavai kartu su draugais.*“ (R5). Kai kurie tyrimo dalyviai teigė, jog kartais išvis nevartojo alkoholio turinčių gėrimų arba vartojo atsakingai, arba rinkosi silpnus alkoholinius gėrimus: „*yra buvę festivalių, visiškai visiškai nieko nevartojant, bet, aišku, tiesiog važiuojant kaip dalyviui, nu tam tikras kiekis būdavo, bet tikrai neperlenkiant lazdos.*“ (R3); „*labai daug ir negėrėme, nes gėrėm tik silpnuosius gėrimus, būtų tai alų, sidrą, gal vyną dar, bet daugiau nieko ir negėriau aš bent jau.*“ (R4). Tarp tyrimo dalyvių pasitaikė ir bandžiusių kanapes muzikos festivalio metu. Šią vartojo vedini jaunatviško smalsumo ir taip pat įkalbėti draugų: „*Tikrai nebuvo labai apsvarstytas sprendimas, labiau vedamas smalsumo ir socialinio spaudimo.*“ (R1). Tačiau pora tyrimo dalyvių išreiškė nuomonę, jog be alkoholio kitų psichoaktyvių medžiagų net nesvarstė vartoti: „*tiesiog mūsų kompanijoje, sakyčiau, nebuvo tai niekada priimtina, tai ir neplanavome. Net neturėjome tokios minties.*“ (R4), o ypač dėl galimų neigiamų pasekmių sveikatai ir pasimokius iš kitų vartojusiųjų patirties, net veikiant kitų asmenų spaudimui pabandyti: „*Vieną vakarą du iš jų (draugų) suvalgė tablečių, kurias nemokamai gavo iš nepažįstamojo. Iš pradžių jie jautėsi energingai, muzika skambėjo geriau. Tačiau valandos bėgyje pradėjo jaustis sutrikę ir disorientuoti. Vienas draugų nugriuvo ir patyrė priepuolį, o kitas pradėjo nerišliai kalbėti <...> po šitos istorijos kažkaip nekilo noras kažką tokio vartot.*“ (R2); „*mačiau, kaip veikia kitus asmenis, ir nenorėčiau tiesiog tapti tokiu žmogumi, ir manęs neveikia bendraamžių spaudimas, todėl man lengva pasakyti ne.*“ (R3).

Tyrimo dalyviai taip pat pasidalino savo pojūčiais, patirtimi vartojant psichoaktyvias medžiagas. Ši informacija pateikta penktoje lentelėje.

5 lentelė. Muzikos festivalių dalyvių potyriai vartojant psichoaktyvias medžiagas.

Kategorija	Subkategorija
Muzikos festivalių dalyvių patirti pojūčiai vartojant psichoaktyvias medžiagas	Atsipalaidavimas
	Socializacija
	Lengvas sveikatos sutrikdymas

Beveik visi tyrimo dalyviai pabrėžė, jog didžiausias šiuo atveju alkoholio juntamas poveikis jiems buvo tiek kūniškas, tiek dvasiškas atsipalaidavimas: „*padeda turbūt atsipalaiduoti ir iš festivalių tu to ir norėtum – atsipalaiduot <...> Vienas iš bendrinių pojūčių, tai atsipalaidavimas, socialinio nerimo sumažėjimas. Kūno atsipalaidavimas, kartais nuovargio sumažėjimas.*“ (R1); „*Tiesiog jautiesi kaip ir labiau savo kailyje. Bet ir ne. Taip sakant jautiesi labiau atsipalaidavęs.*“ (R3); „*Pagrindinis pojūtis – turbūt atsipalaidavimas, nebesuki galvos dėl smulkmenų, būni čia ir dabar.*“ (R6). Tyrimo dalyvis, vartojęs kanapes muzikos festivalyje teigė, jog ypač nuo jos jautėsi stiprus atpalaiduojantis poveikis bei linksmumas ir padidėjęs apetitas: „*Specifiškai nuo „žolės“ – stiprus atpalaiduojantis jausmas, kartu su juoku bei noru valgyti.*“ (R1). Taip pat buvo pastebėta, jog alkoholio poveikis muzikos festivalių dalyviams pasireiškė tuo, kad padėjo socializuotis bei sumažino nerimą: „*Labiau toleruotina kompanija tapo žmonių, su kuriais buvau. <...> Ir lengviau buvo socializuotis.*“ (R2); „*Na, lengviau bendrauti su nepažįstamais. Mažiau kvaila šokti.*“ (R3); „*pasidarai toks visų draugas, lengviau užmegzti naujas pažintis, nelieka tokio, nežinau, kaip ir susikaustymo.*“ (R6). Dar keli dalyviai pridėjo, jog, jei į muzikos festivalį važiavo ne tiek dėl muzikos, kiek dėl draugų, tai išgėrus alkoholio muzika tarsi pasidarydavo geresnė: „*Galbūt muzika irgi skambėjo kaip geresnė, maloniau klausytis buvo.*“ (R2); „*Va, į vieną festą įkalbėjo varyt draugai ir muzika man nelabai ten buvo, bet išgėrus jau pasidarė visai nieko, galima buvo šokt.*“ (R6). Taip pat tyrimo dalyviai pasidalino patirtimi, kada alkoholis juos paveikė neigiamai. Tai kartu buvo ir perkaitimo, dehidratacijos bei miego trūkumo padarinys: „*viename festivalyje, kai buvo labai karšta vasara ir gėrėme vyną, kai lauke 35 laipsniai, ir, sakyčiau, tas poveikis buvo toks, kur tave traukė prie žemės, ir tu eini miegoti. <...> Tiesiog turbūt nemiegojimas ir alkoholis priverstė tiesiog eiti ilgai pamiegoti.*“ (R4), kuris baigėsi laimingai: „*Tai tiek ir buvo, nieko blogo neįvyko.*“ (R4) arba pasekmė, padauginus alkoholio, kada sutrikdavo judesių koordinacija bei pusiausvyra, atsirasdavo pykinimas: „*Būdavo ir blogų. Pojūčių tai yra buvę tikrai ir draugams, ir pačiai man. Tai aišku, kai esi jaunas, nežinai, kiek reikia išgerti, ir kartais būna padaugini, tai tada būna nelabai smagių pojūčių, nes gali kartais ir nesiorientuoti aplinkoje, labai juda viskas, kartais ir pykina. Faktas.*“ (R5); *Yra ir negerai buvę. Tai tada*

labai pykino, lengvai dvejinosi akyse, nu, žodžiu tikrai nesmagu. Ai, ir dar sukosi galva.“ (R6).. Tokie atvejai galėdavo pasibaigti labai nelaimingai, nes be alkoholio toksiško poveikio organizmui, pasimetus vienam dideliame muzikos festivalyje apsvaigus, galima susidurti ir su kitais slypinčiais pavojais: *„Tai tokiose vietose, kai važiuoja jauni žmonės, pakankamai baisu, nes gali ir pasimesti nuo draugų, žiūrint, su kuria kompanija važiuoji. Jeigu važiuoji su tokiais less (liet. mažiau) draugais, tai tada gali jie tave ir palikti, nes tiesiog norės paklausti kažkokio atlikėjo. O kokia tavo bus lemtis festivalyje? Tai neaiški.“ (R5).* Vieno tyrimo dalyvio teigimu, jei nevartoji jokių psichoaktyvių medžiagų, atrodo tarsi kažko netektum, nepatirtum visko, ka būtų galima patirti, ir jog tarsi negalima linksintis neapsvaigus, nes priešingu atveju nusižengtum visuomenėje vyraujančiai normai: *„Kai linksminiesi be kažkokių psichoaktyvių medžiagų atrodo, kad kažką prarandi, atrodo, kad visuomeniškai yra priimtina ir nustatyta, kad vakarėliai, linksmybės, festivaliai yra kartu su psichoaktyviomis medžiagomis. Tad dedikavęs laiko, pinigų ir savęs nori iš festivalio visų įmanomų potyrių, kurie dažnai siejami ir su medžiagomis.“ (R1).*

Taigi, visi tyrimo dalyviai yra vartoję psichoaktyvias medžiagas, o tiksliau alkoholį, kada dalyvavo muzikos festivalyje. Didžiausią įtaką jo vartojimui turėjo draugai, jaunas amžius bei smalsumas ir smagumas. Taip pat dėl visuomenėje vyraujančios tolerancijos alkoholio vartojimui, tai neatrodė prastas sprendimas, o kartu netgi skatino taip elgtis. Informantai dar įvardijo jų pajautus teigiamus alkoholio poveikius, kurie irgi nesustabdė nuo vartojimo, kaip ir noras gerai praleisti laiką. Vienas tyrimo dalyvis buvo bandęs kanapes, tačiau irgi neįjuto neigiamo poveikio, tik jautėsi labiau atsipalaidavęs, linksmesnis ir daugiau praalkęs. Panašūs pojūčiai buvo išgirsti ir iš likusių informantų. Atsipalaidavimas – beveik visų įvardintas alkoholio poveikis. Taip pat pagalba socializuojantis, numalšinamas nerimas. Buvo pasitaikę ir neigiamas poveikis kai kuriems, pasireiškęs pykinimu, koordinacijos sutrikimu, galvos svaigimu.

3.2.3. Traumos ir negalavimai muzikos festivalyje

Tyrimo dalyviams pasidalinus savo patirtimis muzikos festivaliuose, kada vartojo kokias nors psichoaktyvias medžiagas, buvo užsiminta ir apie fizinius negalavimus, kuriuos teko patirti, kaip pasekmes pernelyg apsvaigus. Iš informantų toliau buvo norima sužinoti, kokias fizines traumas ar negalavimus jiems yra tekę patirti muzikos festivaliuose, kada tai nebuvo susiję su psichoaktyviomis medžiagomis. Šiai kategorijai pristatyti buvo išskirtos subkategorijos, nuodytos šeštoje lentelėje.

6 lentelė. Traumos ir negalavimai muzikos festivaliuose.

Kategorija	Subkategorija
Traumos bei negalavimai, patirti muzikos festivaliuose	Peršalimas
	Virškinimo problemos
	Nedidelės fizinės traumos
	Dehidratacija

Tyrimo dalyviai pasidalino, kad yra tekę peršalti festivalio metu, tačiau ne visi atkreipė dėmesį į šį negalavimą dar būdami festivalyje ir pajautė tik grįžę namo po visko: „Tikrai buvo peršalimas, bet toks, nu, jis nebuvo labai rimtas. Sakyčiau, kad peršalimas, bet ir tai ne festivalio metu, o jau grįžus tada. <...> Ir vat grįžęs namo su koku peršalimu ir bėgančia nosim.” (R1); „Kad peršalus tikrai buvau. “ (R3). Peršalimą lėmė oro sąlygos: „Bet šitas labai stipriai buvo paveiktas būtent oro sąlygų, kuomet, nu, nelabai rūpiniesi savo, nežinau, sveikata.” (R1). Priežastis, dėl kurios peršalimas nebuvo atpažintas iš karto, buvo dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo, kurios užslopino simptomus: „ir gal ir dėl medžiagų vartojimo nelabai pajauti, kad ar peršali, ar kažkaip kitaip, nežinau, pasigauni tą ligą.” (R1). Nemažai tyrimo dalyvių susidūrė su virškinimo sutrikimais dalyvaudami muzikos festivaliuose: „tai tikrai būdavo ir (virškinimo) sutrikdymų. <...> tikrai būdavo ir užkietėję viduriai, ir kažkokis pilvo pūtimas nuo to maisto, kur ten prisišlamšti visokiausių tokių, tai tikrai įvairių. Nežinau, ar viduriavimas yra buvęs, bet turbūt irgi buvęs.” (R1); „Nežinau, šiaip gal vidurių užkietėjimas būtų logiška, jei būčiau turėjęs, bet be to nieko neprisimenu.” (R2); „tikrai būdavo pilvo pūtimų, skausmų. Ai, ir vidurių užkietėjimų irgi, man atrodo.” (R6). Viena iš priežasčių šiems negalavimams atsirasti buvo ne itin higieniški lauko tualetai, kuriais nelabai norėdavo naudotis informantai: „Vien dėl, nežinau, naudojimosi tualetu. Visų pirma, yra neįjauku nesavo erdvėj tuštintis ar sisioti. Ir šiaip, nu, atėjus į tą tualetą, nu, jis labai yra nekomfortiškas. Iš kvapų tenori kuo greičiau padaryti viską, ką reikia, ir išbėgti. Ne visada gaunasi greitai viską padaryt.” (R1); „privengdavai tualetų dėl jų būklės. “ (R6), o kita priežastis buvo labai nesubalansuota mityba muzikos festivalio metu, kada buvo valgoma nemažai sauso maisto arba iš viso nelabai valgoma: „kažkokis pilvo pūtimas nuo to maisto, kur ten prisišlamšti visokiausių tokių nesąmonių.” (R1); „kadangi nelabai ką valgiau, šiaip neprisimenu, ką valgiau visiškai. Bet jo, turbūt kažkas buvo čipsai, vis tiek kažkokie sneksai (liet. užkandžiai), maistas buvo, kurį galėtum lengvai persinešt, kuris ilgai stovėtų.” (R2); „pasitaikė kai normaliai nevalgydavai tas tris dienas. “ (R6). Beveik visi tyrimo dalyviai buvo susidūrę

su nedidelėmis fizinėmis traumomis, dalyvaujant muzikos festivalyje, tačiau nė vienas nebuvo nukentėjęs labai rimtai ir jokių lūžių nepasitaikė: „*Nieko įsimintino, lyg ir. Nežinau, kokie nusibrozdinimai būtų max (liet. daugiausiai), kelių ten nusibrozdinai ar dar kažką.*” (R2); „*Nu, kad ar netyčia kažkur įsitrenkti ar dar kažką, tai tikrai buvo. <...> „Tai na, taip, visokie nutrynimai, pūslės, ar netyčia užsigauni ir mėlynės lieka. Tiek daugiausiai.*“ (R3); *tikrai buvo daug mėlynių nuo ėjimo ant kelių ir šokių, ir tamsoje kritimo, bet kažko labai baisaus tikrai nenutiko.*“ (R4); „*Tikrai pasitaikė mėlynių ar kažkokių sumušimų. Ai, ir vienam festivalyje buvau visai smarkiai kelių nusibrozdinus.*“ (R6), o buvo ir tokių, kuriems patiems neteko patirti jokių traumų, tik jų draugams: „*Ne, jokių. Nei pritrynimų, nei nieko. Bet, aišku, yra kas mano bendro aplinkoj yra turėję.*“ (R5). Keli tyrimo dalyviai dar pasidalino tokia patirtimi, kai dėl galimai dehidratacijos ar perkaitimo patyrė galvos skausmus ar vos neapalpo: „*festivalyje irgi buvo labai karšta ir buvo pradėję temti akyse, bet nenualpau.*“ (R4); „*labai mažai vandens gėriau vieno festivalio metu, nes kažkaip per mažai paėmėm, o dar kai karšta, tai buvo ir silpna biški, ir galvą skaudėjo.*“ (R6). Informantai taip pat užsiminė, kad nieko rimtesnio muzikos festivalio metu jiems nenutiko, nes netoli didžiųjų scenų būdavo greitosios pagalbos automobilis, kur suteikiama būtinoji pagalba pasirodymų metu ir festivalio teritorijose medicinos punktas arba keli punktai, kur eilėse stovėti netekdavo ir ganėtinai greitai suteikdavo reikalingą pirmąją pagalbą: „*buvo tekę pagulėti greitosios automobilyje, kuris būna visada festivalio šone kažkur. Bet viskas baigėsi laimingai, neatsijungiau.*“ (R4); „*yra medpunktai, kur, sakyčiau, pakankamai greitai sureaguoja. Tik, aišku, iki tų medpunktų reikia nueiti. Kadangi festivalio teritorijos visai didelės, tai priklausomai nuo ten, kur esi, bet kai būdavo kažkokie maži įbrėžimai pas kažką ar žaizdos, tai pakankamai greit suteikdavo pagalbą.*“ (R5); „*Tai vat yra tekę pasinaudoti ir medicinos punkto paslaugomis, tai ten dirbantys draugiški, greitai sutvarko, apvalo ten tą tavo žaizdą.*“ (R6). Tyrimo dalyvių buvo pasiteirauta ir apie lytiškai plintančias ligas, tačiau visi teigė, jog neteko susidurti muzikos festivalio metu su jomis: „*ne ne ne, nebuvau toks populiarus, kad lytinių pasigaut.*” (R2); „*Lytiškai plintačių infekcijų irgi nepasitaikė.*“ (R3); „*Oi, ne, su lytiškai plintančiom susidurt neteko.*“ (R6).

Taigi, tyrimo dalyviams neteko patirti itin rimtų traumų ar negalavimų muzikos festivalių metu. Jiems teko susidurti su sumušimais, pritrynimais, pūslėmis. Dėl netinkamos mitybos ir vengimo tuštintis sutrikdavo virškinimo veikla. O dažniausiai sugrįžus namo pasireikšdavo peršalimo simptomai. Tiems, kuriems prireikė, buvo suteikta medicininė pagalba medicinos punktuose, kuriuose netekdavo susidurti su eilėmis, tik juos rasti būdavo kiek sunkoka didelėje muzikos festivalio teritorijoje.

3.2.4. Smurtas muzikos festivaliuose

Tyrimo dalyvių taip pat buvo pasiteirauta apie smurtą. Visų pirma išsiaiškinta, ar jiems teko susidurti su bet kokios formos smurtu muzikos festivaliuose, kuriuose dalyvavo. Tie informantai, kurie buvo susidūrę su kuria nors forma, pasidalino savo išgyvenimais. Šiai kategorijai pristatyti buvo išskirtos subkategorijos, pateiktos septintoje lentelėje.

7 lentelė. Vyraujantis smurtas muzikos festivaliuose.

Kategorija	Subkategorija
Smurto formos, sutiktos muzikos festivaliuose	Psichologinis
	Fizinis
	Seksualinis

Tyrimo dalyviai, kuriems teko susidurti dalyvautuose muzikos festivaliuose su smurtu, pirmiausia įvardijo psichologinį. Dažniausiai jis pasireiškėdavo užgauliais komentarais ar replikomis: „*Kažkokių komentarų, kažkokių piktų žmonių tai tikrai visada būna, jeigu kalbant iš tokio psichologinės pusės, tai tikrai žmonės ne visi ten būna labai draugiški.*” (R1); „*Yra buvę nemalonių pasisakymų iš kai kurių aplinkinių, visai nepažįstami žmonės pradeda tyčiotis nei i šio, nei iš to, juoktis. Nefaina, bet stengiesi nekreipt dėmesio, nesigadint nuotaikos.*“ (R6). Kalbėdami apie fizinį smurtą informantai daugiau pasakojo apie patirtį kaip liudininkai. Dažniausiai matydavo jau įvykusių muštynių padarinius – žmones, pamuštais paakiais ar kitais sužalojimais: „*iš fizinės pusės pačiai neteko būti, nei inicijuoti, nei būti auka, taip vadinant. Bet šalimais tikrai buvo žmonių, kur mačiau, kad ir su pamuštom akim, ir lūpa praskelta.*” (R1). Taip pat pasitaikydavo konfliktinių situacijų šokių aikštelėje, tačiau šios neišaugdavo į smurtines situacijas: „*nu būdavo susistumdami šokdami kažkaip ten, bet ties tuo ir pasibaigdavo viskas.*“ (R2). Jautresnis klausimas tyrimo dalyviams buvo dėl seksualinio smurto, patirto muzikos festivalyje. Dažniausiai pasitaikydavo nereikalingas, nepageidaujamas papildomas dėmesys ar prisilietimai iš vyriškosios lyties atstovų: „*Tikrai būdavo tokių priekabiavimų.*” (R1); „*Per vieną festivalį keli skirtingi vaikinai neklausdami tavo sutikimo <...> lindo, tave lietė, kai tu to nenorėjai ir bandytum trauktis ir tavęs nepaleido.*“ (R3), o vienas tyrimo dalyvis užsiminė, kad toks priekabiavimas galėjo baigtis seksualine prievarta, jei ne kitų neabejingų festivalininkų pagalba: „*Ir tai kai kurie atvejai atrodė kaip beveik nuėję iki žaginimo, iki kol*

neįsikiša kiti žmonės.“(R3). Vienas informantas pasidalino kitų asmenų liudijimais apie netoleruotiną vaikinių elgią muzikos festivalio metu su merginomis: „*esu ne kartą girdėjusi istorijų ir kur ir kokie nors vyresni vaikinai kabinėjasi prie merginų ar ten bando flirtuoti būdami girti, ne iki galo supranta, kur yra ta riba. Tai tokioje vietoj tikrai, manau, yra buvę situacijų, kuriose taip galima įvardinti, smurtaujama, bet man pačiai niekada neteko susidurti.*“ (R5). Kiti informantai taip pat pastebėjo, kad tokiam vaikinių elgesiui įtakos galėjo turėti psichoaktyvios medžiagos, kurias jie vartojo muzikos festivalyje: „*nors gal tai ir buvo žmonės, kurie vartojo alkoholį ar kitas psichotropines medžiagas.*“ (R3), „*matėsi, kad vaikinukai jau kažko tikrai pavartoję.*“ (R6). Norėdami išvengti smurtinių situacijų tyrimo dalyviai muzikos festivaliuose stengdavosi nelikti vieni, nepasimesti nuo draugų, vaikščioti grupelėse, kad turėtų į ką kreiptis pagalbos prisireikus: „*dėl seksualinio smurto ir bendrai tokio priekabiavimo visą laiką dėl to ir turbūt būdavom kažkaip su draugėmis ar su draugais, kad iš tos saugumo pusės, nors nebuvo kažkokių konkrečių atvejų, bet būdavo tas bendras nesaugumo jausmas. Ir dėl to tu niekada tipo vienas kažkur neidavai, nedarydavai, vien dėl to, kad, nu, saugiau yra su kitu, kad kreiptumeisi pagalbos greitai.*“ (R1); „*Sakyčiau, man asmeniškai neteko (susidurti su smurtu), nes aš visada būdavau savo komfortinėje draugų grupėje. Tai niekada netekdavo išeiti kažkur vienai.*“ (R5); „*visada būdavau su kažkuo, nes vienam ir nelabai jauku, ir nesaugu. Nu, nes nežinai, kas gali pristot prie tavęs, pradėt kabinėtis. Tai žodžiu, vieni kitus kompanijoje prižiūrėdavom ir stengdavomės nepasimest.*“ (R6).

Taigi, tyrimo dalyviams teko susidurti tiek su psichologiniu smurtu, tiek su seksualiniu dalyvautuose muzikos festivaliuose, o fizinį smurtą arba jo pasekmes teko pamatyti iš šalies. Dažniausiai pasitaikydavo seksualinis priekabiavimas, tačiau vienam informantui, tai vos nesibaigė seksualine prievarta, tačiau nuo tolimesnio pasakojimo apie patirtį buvo susilaikyta. Dažnai norėdami užtikrinti savo saugumą, tyrimo dalyviai laikydavosi arčiau savo draugų, stengdavosi nelikti vieni, neatsiskirti nuo savo grupės.

3.2.5. Medicininė pagalba muzikos festivaliuose

Tyrimo dalyviai atskleidė, kokia situacija buvo su medicinine pagalba jų aplankytuose muzikos festivaliuose. Patirtys buvo skirtingos, atsiliepimai – dvilypiai. Šiems potyriams pristatyti buvo sudarytos subkategorijos, kurios pateiktos aštuntoje lentelėje.

8 lentelė. Medicininė pagalba muzikos festivaliuose.

Kategorija	Subkategorija
Medicininės pagalbos ypatumai muzikos festivaliuose.	Prieinamumas
	Darbuotojai
	Suteikiamos pagalbos kokybė
	Informacijos trūkumas apie jų egzistavimą

Didžiajai daliai tyrimo dalyvių teko susidurti su medicinos punktais dalyvaujant muzikos festivaliuose. Tačiau informantai skirtingai atsiliepė apie jų prieinamumą. Vieni teigė, jog nebuvo sudėtinga rasti ir neteko laukti eilėse norint gauti reikiamą pagalbą nors dalyvių buvo itin daug: „*Labai keista, kad nebuvo eilės, nes įsivaizduojant tai, kiek žmonių festivalyje ir esant karštam orui, tai daug dalykų gali atsitikti, bet eilės nebuvo. <...> eilės kadangi nebuvo tai taip greitai greitai viskas įvyko.*“ (R3); „*Tai iš esmės tik vienam festivalyje „Granatos Live“ teko eiti iki medpunkto. Tai jisai buvo, sakykime, tokioje centrinėje pusėje, kur iš visų tolimiausių festivalio kampų būtų plus minus patogu ateiti. Tai netoli pagrindinės scenos. Tai manau, kad lokacija nebloga. O jeigu tenai vyksta koks nors didžiulis koncertas ir reikia pagalbos, tai jis pakankamai yra nuošaliai, kad nereikėtų brautis ten per tūkstantinę minią. Ir eilių niekada nebūdavo. Tai nežinau visai, man atrodo, nice (liet. gerai).*“ (R5); „*Teko apsilankyti net keliuose tuose medicinos punktuose. Tai kuriuos būdavo lengviau ir greičiau pasiekti, ten ir eidavau ir iškart padėdavo. Ai, nors gal kažkada teko palaukti. Bet labai trumpai, nu, kokias gal 5 minutes.*“ (R6). Tačiau buvo ir kitokia nuomonė. Kai kas manė, jog kaip tik yra per mažai punktų muzikos festivaliuose, kuriuose galėtų suteikti būtinąją pagalbą, o ne tik duoti pleistrų: „*tikrai aš bent jau nelabai daug pastebėjau, kad būtų pirmos pagalbos kažkokių ten vietų. Nu, ta prasme, maksimaliai viena palapinė, bet be pleistro kokio nelabai ten ką ir rasi.*“ (R3). Skirtingi atsiliepimai buvo ir apie medicinos darbuotojus, kurie dirbo muzikos festivaliuose. Vienam informantui pasirodė, jog medikai – atšiaurūs, nedraugiški, linkę moralizuoti festivalio dalyvius, kuriems prisireikė pagalbos, ypač jei jie apsvaigę nuo kokių nors psichoaktyvių medžiagų: „*Taip pat prisimenu, kad su draugais buvo nejauku eiti iki medicininės pagalbos. Nes jautiesi, kad čia pats kaltas, kad blogai jautiesi, o medicininiam punkte esantis specialistai dažniausiai dar ir pamoralizuodavo.*“ (R1), o kitam trūko kompetingų specialistų: „*Tai galbūt, kad būtų kažkokie profesionalūs žmonės, kurie galėtų teikti pagalbą.*“ (R3). Tačiau likę tyrimo dalyviai buvo patenkinti medicinos specialistais, dirbusiais muzikos festivaliuose, su kuriais teko jiems susidurti. Jie pasirodė jiems draugiški, mandagūs, dėmesingi: „*Medikai buvo*

labai linksmi. Tikrai smagūs žmonės <...> šiaip tikrai malonūs žmonės.“ (R4); „kai ateidavau, pasitikdavau su šypsena, pajuokaudavau, pasidomėdavau, kaip čia aš taip nusibrozdinau tą keli, nu, tai nebūdavo jokio streso eit pas juos.“ (R6). Net nutikus rimtai problemai, ne tik prireikus pleistro: „Žinau, kad draugaiėjo paprašyti kokio pleistro ir tiek.“ (R1), medikai labai operatyviai sureaguodavo ir suteikdavo pirmąją pagalbą nukentėjusiajam: „Vienas draugų nugriuvo ir patyrė priepuolį, o kitas pradėjo nerišliai kalbėti. Išsigandę iškvietėme festivalio medikų komanda, kuri skubiai nugabeno draugus į ligoninę. Galiausiai viskas baigėsi gerai, bet galimai tik vietoje buvusių medikų dėka.“ (R2); „(kai vos neapalpau) davė man kolos, nes nusprendė, kad man tiesiog trūko cukraus, ir liepė mano draugui nueiti nupirkti ko nors man pavalgyti, kad irgi pakelti gliukozės kiekį kraujyje.“ (R4) ir pridėjo, jog patys medicinos darbuotojai neieškodavo nukentėjusiųjų, bet iš karot padėdavo tiems, kurie kreipdavosi į juos pagalbos: „Tikrai jie ten nevaikšto ir neieško, kam padėti. Bet kadangi mane atnešė ant rankų, tai buvau greitai ir paguldyta, ir priimta, ir gavau pauostyti amoniako.“ (R4). Tie tyrimo dalyviai, kuriems asmeniškai neteko kreiptis į medicinos darbuotojus, teigė, jog jiems trūko medicininių žinių: „Dabar reflektuojant, tai tikrai trūko informacijos apie medicininę pagalbą. Nu, turint minty, kiek mačiau žmonių, kurie blogai jaučiasi ar negalvodami maišo daug įvairių medžiagų.“ (R1) ir kad nelabai žinojo, kur galima juos rasti arba žinojo tik apie jų egzistavimą, bet nieko daugiau: „Šiaip nežinau, niekad neteko naudotis, mačiau, kad jie kažkur yra, bent jau kituose festivaliuose nei „Radistai“. (R2); „Tai kol šiaip nereikia, tai ir neieškai, ir turbūt net nepasidomi, kur yra tie medpunktai. Tik tada, kai prireikia pasidomi.“ (R5).

Dėl medicininės pagalbos festivalyje tyrimo dalyvių atsiliepimai buvo skirtingi. Vienus tenkino jų darbas, kitiems kaip tik atrodė, jog specialistams trūko kompetencijos. Dėl pačių medicinos darbuotojų nuomonės irgi išsiskyrė. Daliai informantų jie pasirodė draugiški, malonūs bei paslaugūs, o kitiems kaip tik nemalonūs, teisiantys. Beveik visi tyrimo dalyviai pasidalino tokia patirtimi, jog neteko laukti eilėje norint gauti pagalbą ir ji buvo suteikta iš karto. Taip pat informantai teigė, jog nelabai žinojo, kur galima rasti medicinos punktus, kai jiems nereikėjo jokios pagalbos.

3.3. Savijauta po muzikos festivalių

Tyrimo dalyviai pasidalino savo išgyvenimais tik pasibaigus festivaliui ir jau po to praėjus kuriam laikui, nurimus pirminėms emocijoms ir įspūdžiams. Šioms kategorijoms plačiau nagrinėti buvo išskirtos kelios subkategorijos, kurias pateiktos devintoje lentelėje.

9 lentelė. Dalyvio būseną po muzikos festivalių.

Kategorija	Subkategorija
Fizinė ir emocinė savijauta tik sugrįžus iš muzikos festivalių	Nuovargis
	Teigiamos emocijos ir potyriai
	„Sugrįžimas į civilizaciją“
Psichologinė savijauta praėjus kuriam laikui po muzikos festivalio	Noras sugrįžti atgal į muzikos festivalį
	Gyvenimas prisiminimais
	Refleksija
	„Pabėgimas nuo realybės“

Beveik visi tyrimo dalyviai nurodė, jog tik sugrįžus iš muzikos festivalio yra jaučiamas didžiulis nuovargis: „*Nu, nuvargdavai. Tikrai pavargęs būdavai, nes, nu, labai nuvargina. <...> nu, norisi tikrai poilsio.*” (R1); „*Gerokai išvargęs.*“ (R2); „*Jaučiausi visais trimis atvejais pavargusi. <...> Bet šiaip nuovargis, nuovargis, nuovargis.*“ (R4); „*Labai pavargęs visų pirma, <...> Tai net būdamas 18 metų vis tiek grįžęs būni labai labai pavargęs.*“ (R5); „*sugrįžus pagaliau hitindavo (liet. smogdavo) nuovargis, susikaupęs per visą festą.*“ (R6). Šio nuovargio priežastimis informantai įvardijo prastą miego kokybę ir ypač jo trūkumą: „*Nes tu ir nemiegi normaliai per visą tą laikotarpį. Jeigu miegi, tai ta miego kokybė tikrai būna prasta.*” (R1); „*dažniausiai nemiegi arba miegi labai mažai, miegi pakankamam diskomforte.*“ (R5); „*Labai šiaip norėdavosi išsimiegot patogiai pagaliau.*“ (R6), o taip pat buvo paminėta ir prasta mityba muzikos festivalio metu: „*ir tu nevalgai ten kažkaip labai subalansuotos tos mitybos*” (R1). Ir nors muzikos festivaliai tyrimo dalyvius gerokai išvargindavo, tačiau dažniausiai jie grįždavo namo kupini gerų emocijų: „*Tikrai nėra festivaliai toks pailsėjimas, <...> bet tai kažkaip fiziškai tu tikrai ten nepailsi. Tai toks nuvargęs būdavai, bet ir toks pasikrovęs kažkaip tos energijos.*” (R1); „*ir nors, nu, pavargęs žiauriai būdavai, bet vis tiek geros nuotaikos, visai laimingas.*“ (R6) ir pasisėmę naujų patirčių: „*Jausdavausi gerai dėl pačio, sakykime nu, dėl naujos patirties, dėl naujų pažinčių, dėl to, kad pabuvau su draugais, <...> Tai daugeliu aspektų aš jausdavausi po festivalio labai gerai.*” (R3); „*bet manau, kad kiekviena iš tų patirčių vis tik buvo smagi.*“ (R4). Nors ne visų informantų patirtys buvo geros, o ir emocijų pasitaikydavo neigiamų: „*nenorėjau kartoti nieko tokio ilgą laiką.*” (R2); „*bet jausdavausi prastai, jeigu būdavo koks nors incidentas, įvykęs ir norėdavosi pamiršti.*” (R3). Taip pat tyrimo dalyviai po muzikos festivalių tarsi „sugrįždavo į civilizaciją“ parvažiavę namo, nes pagaliau

galėdavo normaliai nusipraust, išsimiegoti savoje lovoje: „*dar sąlyginai džiaugdavausi, kad galiu, va, į dušą nueiti ir naudotis savo priemonėmis, ir atsigulti savo lovytėje.*” (R3); „*Labai jau norėjau nusiprausti ir išsimiegoti savo lovoje.*“ (R4); „*Ir jautiesi pakankamai purvinas, nes, na, dažniausiai tu tas tris dienas ir nesiprausi. Tai pirmas dalykas, ką nori padaryti, tai nusiprausti ir išsimiegoti.*“ (R5); „*grįžus namo iškart varydavai į dušą, nes labai murzinas jautiesi ir pamiegot.*“ (R6). Ir dar vienas informantas atskleidė, kad grįžus namo galėjo pailsėti nuo triukšmo: „*ir tiesiog, kad pagaliau tokia ramybė, kai grįžti namo ir tokia tylą ta. Tai gal iš tiesų fainai, kai nebėr to triukšmo.*” (R1). Nors ne visiems būdavo lengva “atsisveikinti” su muzikos festivaliu ir pagrįžti iš jo: „*Bet aišku, būdavo tų niuansų, nu kad atrodo, gaila palikti, nes gera atmosfera čia.*” (R3).

Praėjus kuriam laikui po muzikos festivalių, beveik visi tyrimo dalyviai išreiškė norą sugrįžti atgal: „*Norėdavosi dar turbūt, nes labai faina šiaip išvažiuoti, pabūt.*” (R1); „*Daugeliu aspektų vis tiek norisi sugrįžti, <...> bet daugeliu aspektų paskui vis tiek prisimeni ir galvoji, kad vis tiek dar kartą vyktum.*” (R3); „*Nu, bet vat pagalvoji, kad nors visko būdavo, bet vis tiek varytum dar.*“ (R6), išskyrus vieną, kuriam labai nepatiko aplankytas muzikos festivalis: „*tai nekartočiau ir nenorėčiau sugrįžti. Nepatiko patirtis bendrai paėmus.*” (R2). Be noro vykti atgal, tyrimo dalyviai taip pat pasidalino, jog dar kurį laiką gyvena prisiminimais apie aplankytą muzikos festivalį: „*Tada gyveni tik prisiminimais. Tada galvoji apie tai, kas vyko, ir bandai tai vėl pergyventi mintyse.*” (R4) ir dažniausiai prisimena tik smagius dalykus ir gerai praleistą laiką: „*Dažniausiai pamiršti visus tuos fizinius nemalonumus, tai vat tą purvą, nuovargį ir diskomfortą, ir po kiek laiko atsimeni tiesiog pozityvias emocijas. Kaip tu praleidai laiką su draugais, kaip buvo smagu, ir tie maži diskomfortai kažkur užsimiršta greitai.*” (R5); „*šiaip dar ilgą laiką su draugais gyveni festivalio atsiminimais, istorijomis. Nu, aišku, lieka tik įdomiausias ar linksmiausias, o blogi dalykai kažkaip jau ir nebe taip blogai atrodydavo.*” (R6). Dar vienas informantas pasidalino, kad sugrįžęs reflektuodavo visą muzikos festivalio patirtį. Apgalvodavo savo kompanijos, su kuria važiavo, pasirinkimą, saugumo aspektus, sveikatai žalingus pasirinkimus, gyvenamosios vietos pasirinkimą muzikos festivalyje: „*tik tada apmąstai, ar tu vykai su tinkamais žmonėmis, nes visiškai vienai niekada neteko dalyvauti. Ir kitas aspektas tiesiog, kad jeigu to pačio alkoholio gal vertėtų mažiau išgerti, kad save labiau saugotumei ir visa kita. Kad tiesiog tokius aspektus permąstai, būtent susijusius su saugumu, realiai. O arba, nu, jeigu, sakykime, turi galimybę vis dėl to ten išsinuomoti kažkokią vietą pagyventi, tai pagalvoji, kad o gal reikėjo anksčiau tai padaryti ir galėčiau arčiau ar ten geresnę vietą gauti ir panašiai.*” (R3). Taip pat buvo, kas prilygino muzikos festivalio patirtį su „pabėgimu nuo realybės“, kai galima pabūti mažiau atsakingam: „*Nes toksai užmiršti savo kažkokias tai ir atsakomybes. Nu, toks kažkoks pabėgimas kadangi, kai išvažiuoji į festivalį, nu,*

susikuri kaip ir atskirą tokią mini visatą, kur žmonės susirenka panašaus, nu, nežinau ar požiūrio, ar kažko, ir labai tas smagu ir fainai tokiam pabūt atskiram pasaulyje. Ir jo, po kurio laiko norisi sugrįžt į tą pasaulį, kur tiesiog yra linksmybės, kur yra viskas smagu ir jokių atsakomybių nėra.” (R1); „su draugais dar juokaujam, kad ten buvom kaip kitoj planetoj, palikę visus savo rūpesčius namuose. “ (R6).

Taigi, tyrimo dalyvių pasakojimai parodė, jog tik grįžus iš muzikos festivalio labiausiai pajaučiamas nuovargis, pasireiškęs dėl miego stokos bei prastos mitybos. Taip pat informantai jausdavosi kupini gerų emocijų ir naujų patirčių, tokių kaip naujos pažintys. Dar tyrimo dalyviai pabrėžė, jog labai džiaugdavosi grįžę galėdami nusiprausti, gerai išsimiegoti bei pailsėti nuo triukšmo. Praėjus kuriam laikui beveik visi išreiškė norą sugrįžti atgal į muzikos festivalį, dar ilgą laiką prisimindavo laiką, praleistą jame ir pasvajodavo, kad norėtų “pabėgti iš realybės” ir vėl.

3.4. Muzikos festivalių dalyvių rekomendacijos

3.4.1. Rekomendacijos, būsimiems muzikos festivalių dalyviams

Tyrimo dalyviai taip pat pasidalino savo įžvalgomis, pasiūlymais tiems, kas svarstyto ar jau ruošęsi važiuoti į muzikos festivalį, kadangi patys buvo aplankę jau ne vieną. Šie jų pasiūlymai galėtų padėti pasiruošti ir būti naudingi norint išsaugoti savo sveikatą bei gerą emocinę būseną. Šiai kategorijai atskleisti buvo sudarytos subkategorijos, nurodytos dešimtoje lentelėje.

10 lentelė. Pasiūlymai būsimiems muzikos festivalio dalyviams.

Kategorija	Subkategorija
Rekomendacijos, norintiems ar besiruošiantiems važiuoti į muzikos festivalį	Keliavimas su patikimais draugais
	Gyvenimo sąlygų įvertinimas
	Psichoaktyvių medžiagų (ne)vartojimas
	Savo galimybių ir norų realus vertinimas
	Būtiniausių fiziologinių poreikių patenkinimas
	Atvirumas naujoms patirtims

Visų pirma, tyrimo dalyviai pabrėžė, jog labai svarbu į muzikos festivalius keliauti tik su patikimais draugais, kadangi tai galėtų padėti užtikrinti saugumą būnant ten: „*Taip pat važiuojant į festivalį svarbiausia važiuoti su draugais, kuriuos pažįsti ir kuriais pasitiki.*“ (R1); „*turėti kažkokius žmones saugius šalia, <...> kad tave galėtų prižiūrėti ir būti šalia.*“ (R5); „*sakyčiau, reiktų važiuot su artimais draugais, nes tada vieni kitus prižiūrit, jei reik, padedat. Ai, ir dar žymiai saugiau šiaip būna.*“ (R6) ir pabrėžė, jog reikia būti rūpestingiems tiek savo, tiek kitų atžvilgiu: „*Neužmiršti rūpintis savimi ir kitais.*“ (R1); „*ir nepamiršti savęs saugoti.*“ (R3); „*nebūti abejingiems kitiems, jei matosi, kad žmogui blogai, bet, aišku, nepamiršt ir savim pasirūpinti.*“ (R6). Taip pat informantai paminėjo, jog svarbu įvertinti aplinką, į kurią važiuoji, ir nusiteikti, jog gyvenimo sąlygos gali nebūti pačios geriausios: „*tikrai nėra komfortiškiausios ar higienišiausios sąlygos <...> Kai gyveni visiškai tokiomis basic (liet. elementarus) sąlygomis.*“ (R1); „*Jeigu nori patirti tą tikrą festivalio ekspirienčą (liet. patirtis), tai siūlyčiau nusiteikti, kad bus nepatogu, nešvaru, šalta arba karšta, ir labai neapsisaugosi.*“ (R5), tačiau vis tiek patarė pasiimti atitinkamus daiktus, atsižvelgiant į vietą, kurioje vyks muzikos festivalis, oro sąlygas, galimą triukšmą: „*Pasiimti šiltų drabužių, rankšluosčių <...> ir pasiimti ausų kištukus.*“ (R2); „*priemonės vežtis, kad apsisaugoti nuo pavojų sveikatai.*“ (R3); „*Patarčiau nusipirkti spyną, užsisėgti savo palapinę, nes mes tą padarėme. Išbandyta. Veiksminga. <...> Tada būtinai saugotis nuo saulės, kadangi festivaliai vyksta vasarą, tai niekada nežinasi. Ir saulės smūgiai, ir alkoholis su saule – labai gera kombinacija. Juokauju.*“ (R4); „*Bet pasistengti aišku pasiimti kuo patogesnių daiktų as possible (liet. kiek įmanoma).*“ (R5); „*Siūlyčiau pasiimt nakčiai šiltesnių rūbų, kokį lietpaltį įsimest turbūt ir kokius įsispiriamus batus gal, jei žiauriai nutrintų kojas.*“ (R6). Tyrimo dalyviai taip pat patarė nevertoti psichoaktyvių medžiagų, ypač gautų iš nepažįstamų asmenų, muzikos festivaliuose, nes nežinia, koks gali pasireikšti jų poveikis, o pagalbos galima iš karto ir nesulaukti ir tai nėra saugi aplinka: „*Nevartoti narkotikų, ypač jei jie siūlomi kitų ir neturi su savimi testavimo kažkoko rinkinio, nes nežinai, ką tu ten turi, ir gali labai greit pasibaigt festivalis.*“ (R2); „*Patarčiau nepažįstamoje aplinkoje kaip festivalyje nevertoti psichotropinių psichoaktyvių medžiagų, nes tiesiog tai nėra gera aplinka, nėra saugi aplinka ir niekada nežinasi, kas gali atsitikti ir nebūtinai tavo draugai bus šalia.*“ (R4); „*Narkotikų tai tikrai siūlyčiau privengti.*“ (R6). Informantų teigimu, dar reikėtų neužsimiršti ir įvertinti savo galimybes bei norus muzikos festivalyje, o ne akklai sekti ir elgtis taip, daro kaip kiti: „*Atvažiavus į festivalį suprasti, kad tu esi festivalio dalis ir jis bus toks, koks nori, kad būtų. Nebijoti brėžti ribas, eiti miegoti, kai norisi, negerti, kai nesinori ir panašiai.*“ (R1); „*Taip pagalvojau dar, kad gal nepasiduoti bandos jausmui, daryti tai, ką tu nori, o ne ką už tave sugalvoja kiti.*“ (R3). Itin svarbu nepamiršti patenkinti savo fiziologinius poreikius. Tyrimo dalyviai pabrėžia, jog svarbu

pasiimti daug vandens, maisto, susidėti kokį pirmos pagalbos komplektėlį, apsauginių priemonių: „*Gerti daug vandens ir pasiimti būtina, nes niekas jo ten nedalina.*“ (R2); „*Ir įsidėti guminių pleistrų. Kojas visada nutrina.*“ (R4); „*gerai apgalvoti ką ir būtina pasiimti maisto bei gėrimų su savim, jei tik įmanoma, ypač vandens. Aišku nepamiršti ir jį gerti.*“ (R5); „*ką nors nuo skausmo pasiimčiau, nes nežinai, kada koks galvos skausmas prasidės ar dar kas. Aišku pleistrų. <...> vandens, vandens ir dar kartą vandens. Ir nepamiršti jį gerti, ypač kai karšta, nes kitaip išpasiėmimo jokios naudos.*“ (R6). Ir, žinoma, informantai pasiūlė važiuoti į muzikos festivalį pasisemti naujų potyrių: „*bet labai praplečia tiek savęs pažinimą, tiek pasaulio.*“ (R1); „*Trumpai tariant naujos pažintys, nauji nuotykių, galbūt ir nauja muzika. Žodžiu, visada kažkas naujo laukia festivalyje.*“ (R3).

Daugelis tyrimo dalyvių, visų pirma, skatino važiuoti į muzikos festivalį, jei pasitaikys tokia proga ar bus svarstymų vykti, tačiau keliauti geriausia tik su artimų draugų kompanija ir nebūti abejingiems, rūpintis aplinkiniais ir savimi. Taip pat informantai rekomendavo pasidomėti gyvenimo sąlygomis, laukiančiomis ten, ir nusiteikti, jog jos nebus pačios geriausios. Reikėtų pasidomėti, kokios oro sąlygos laukia muzikos festivalio metu, atitinkamai pasirūpinti tinkama apranga, avalyne. Tyrimo dalyviai siūlė nevertoti psichoaktyvių medžiagų dėl galimų neigiamų pasekmių tokioje ne itin saugioje aplinkoje ir šiaip nepasiduoti aplinkinių įtakai, daryti tai, ką norisi ir nedaryti, ko nesinori. Ruošiantis ir besilinksminant muzikos festivalyje nereikėtų pamiršti patenkinti savo fiziologinių poreikių – pasiimti bei gerti daug vandens, pasirūpinti maistu, turėti pasiėmus vaistinėle. O svarbiausia būti atviriems ir nusiteikusiems naujiems potyriams.

3.4.2. Rekomendacijos muzikos festivalių organizatoriams

Tyrimo dalyviai pasidalino ir savo pastabomis bei pasiūlymais muzikos festivalių rengėjams, kadangi jau turi šiek tiek patirties juose. Pasiūlymų buvo labai įvairių, todėl jie buvo susisteminti į tris pagrindines kategorijas, kurioms atskleisti buvo išskirtos subkategorijos, nurodytos vienuoliktoje lentelėje.

11 lentelė. Pasiūlymai muzikos festivalių organizatoriams.

Kategorija	Subkategorija
Maistas	Neribotas ir nemokamas geriamasis vanduo
	Prieinamesnės maisto kainos
Sveikata	Jaunimo švietimas sveikatos klausimais
	Medicininės pagalbos gerinimas
Infrastruktūra	Užtikrintos tvarkingos sanitarinės sąlygos
	Punktai dalyvių daiktų iškrovimui ir sukrovimui
	Specialios zonos priklausomai nuo oro sąlygų
	Geresnė apsauga

Beveik visi tyrimo dalyviai išreiškė tokį norą, kad nebūtų ribojamas geriamo vandens įsinešimas arba jis būtų dalijamas muzikos festivalio metu nemokamai ir taip pat neribotai: „neriboti atsivežamo vandens. Aišku ne visi, bet kai kurie festivaliai uždraudžia bet kokius skysčius.“ (R1); „Įrengti vandens čiaupą ar tiesiog dalinti buteliukus su vandeniu dalyviams.“ (R2); „Ir kad, nežinau, kažkokį sugalvoti variantą, kad tikrai, na, visi galėtų atvykę ar gauti ar vandens, <...> kad nebūtų kokia, nežinau, dehidratacija.“ (R3); „Būtų labai gerai, kad nereiktų kosminių kainų mokėti už paprastą vandenį ir būtų galimybė arba kažkur jo prisipilti, nu, arba tiesiog dalintų buteliukus nemokamus.“ (R6). Taip pat buvo atkreiptas dėmesys ir į nemažas karšto maisto kainas muzikos festivalyje, kurios ne viesiems gali būti prieinamos: „Gal kokios nors prieinamesnės kainos maisto, nežinau. Didelius puodus guliašo, kažką papigiai, nes tikrai jaunimas atvažiuoja su mamos duotais 50 eurų, o nueiti pavalgyti makaronų jau kainuoja 10 eurų. Tai pakankamai sudėtinga.“ (R4); „ir maistas galėtų būti bent jau neužkeltomis kainomis, vis įperkamaiau būtų.“ (R6), o buvo ir tokių pasvarstymų, kad galėtų būti dalinami nemokami kokie nors užkandžiai atvykus į muzikos festivalį: „(visi atvykę galėtų gauti) ar kažkokių, nežinau, užkandžių ar kažką, kad nebūtų kokia hipoglikemija.“ (R3).

Dar buvo pastebėta, kad trūko jaunimo švietimo sveikatos klausimais „nemoralizuojant“. Kadangi tai yra itin pažeidžiama grupė kalbant apie įvairių psichoaktyvių medžiagų vartojimą, neatsargų, neatsakingą elgesį, susijusį su jų sveikata: „ir žinoma pasirūpinti jaunų žmonių švietimu. Į festivalį žmonės atvažiuoja tikrai ne sveikatos sumetimais

ir neplanuoja daryti geriausių sprendimų savo sveikatai, tad manau pagrindinis tikslas turi būti žalos mažinimas prevencinėmis priemonėmis. “ (R1). O kitas su sveikata išreikštas pasiūlymas – stiprinti, gerinti medicininę pagalbą, didinti medicinos punktų skaičių muzikos festivaliuose ir kad juose dirbtų kvalifikuoti specialistai: „*aš bent jau nelabai daug pastebėjau, kad būtų pirmos pagalbos kažkokių ten vietų. Nu, ta prasme, maksimaliai viena palapinė, bet be pleistro kokio nelabai ten ką ir rasi. Tai galbūt, kad būtų kažkokie profesionalūs žmonės, kurie galėtų teikti pagalbą ir daugiau tų priemonių.*” (R3).

Taip pat tyrimo dalyviai pastebėjo, jog muzikos festivaliuose galėtų būti geriau užtikrinamos tvarkingos sanitarinės sąlygos: „*Tikrai galėtų labiau pasistengt užtikrinti, kad tualetų pakaks, nu, kad nebus dešimties minučių eilių ir jie bus pakankamai dažnai valomi.*“ (R2); „*Būtų gerai, jei būtų dažniau sutvarkomi tualetai ir galėtų dar būt daugiau kriauklių bent jau rankoms nusiplaut, nu, kur dabar tokios būna, iš kurių gert negalima.*“ (R6). Vienas informantas dar pasiūlė idėją muzikos festivalio teritorijoje įrengti specialius punktus, iki kurių galėtų atvažiuoti dalyviai ir išsikrauti savo daiktus prasidėjus festivaliui bei susikrauti jam pasibaigus. Kadangi didesniuose festivaliuose kartais tenka eiti nemažą atstumą apsikrovus reikalingais daiktais: „*Būti labai nice (liet. gerai) – šiaip pagrindinis dalykas, dėl ko, manau, kyla daug diskomforto, kad leistų arčiau privažiuoti festivalio teritorijos pirmam daiktų išsinešimui ir vėliau sukrovimui. Tai suprantu, kad susidarytų kamščiai, jeigu visus visiškai įleidinėtų, bet galbūt galėtų leisti vairuotojams iškrauti daiktus tam tikram punkte ir išvažiuoti. <...> Tai tiesiog kažkaip padaryti infrastruktūrą, kad būtų drop off (liet. išleidimo taškas) punktas, kur palieki žmonės, jie nešasi, o tu pastatai mašiną toliau ir ateini jau be tų daiktų.*“ (R5), o tokia mintis kilo dėl to, kad kartais dalyviai tiesiog nusprendžia neimti kai kurių reikalingų daiktų, dėl kurių gali nukentėti jų komfortas, sveikata: „*Tai tiesiog kad žmonėms nereikėtų nešti 10 kilometrų palapinių, kilimėlių. Ko galų gale nusprendi tiesiog nenešti, nes neapsimoka, neši tik palapinę ir miegi ant žemės.*“ (R5). Kitas tyrimo dalyvis pasidalino tokia mintimi, jog priklausomai nuo oro sąlygų, būtų tam tikros vietos, kuriose galima būtų atvėsti kankinant karščiams arba kaip tik sušilti esant vėsiam orui: „*pavyzdžiui, jeigu numato, kad vis dėlto vyks vasarą, karštomis dienomis, kad būtų kažkokios zonos atvėsti, kad neperkaistum ar atvirkščiai, jeigu vyks ir bus, nu, nesveikai šalta, kad galbūt sugalvotų kažkokias alternatyvas.*” (R3). Dar keli tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į saugumo spragas muzikos festivaliuose. Buvo pastebėta, kad dažnai trūkdavo apsaugos darbuotojų ir dalyvis nesijausdavo labai saugiai: „*Aš nebent norėčiau pridėti, kad galėtų festivalių organizatoriai šiek tiek daugiau, nežinau, ar investuoti, ar skirti laiko apsaugai. Nu, kad ta prasme jaustumėsi šiek tiek saugesnis.*” (R3); „*nežinau, galėtų gal dar daugiau kokių apsauginių ar kažko būt prie palapinių zonų ar prie kokių tamsesnių vietų, nu, kur vienam jau ypač naktį, būtų nejauku būt.*“ (R6). O kitas pastebėjimas buvo dėl

nepilnamečių dalyvavimo muzikos festivaliuose, ypač kalbant apie paauglius. Buvo siūloma sugriežtinti patekimo į festivalį taisykles, kadangi anksčiau jos turėdavo spragų ir jaunimas labai lengvai jas apeidavo: „*Aš turbūt neleisčiau nepilnamečių, kadangi mes patys važiuome pirmais metais nepilnamečiai su ale suaugusiojo palyda. Nors tie suaugusieji dažniausiai būna tavo metais vyresni draugai, kas nėra labai logiška. Ir turbūt jaunimas šiais laikais klastoja tuos parašus, jeigu ir tėvelių parašų prašo jau dabar gal jau. Nežinau, ar tai yra tiesa. <...> Tai nežinau, nebūtinai neleisti, bet kažkaip atrinkinėti žmones. Neįsivaizduoju, kažkaip sugriežtinti šitą tvarką.*“ (R4), o ši mintis kilo dėl to, kad jaunimas itin linkęs rizikingai elgtis sveikatos atžvilgiu, dažnai vedamas smalsumo: „*nežinau, kokios tendencijos festivaliuose, bet manau, kad nepilnamečiai, taip sakant, prisidirba daugiausiai ir kenkia savo sveikatai daugiau negu suaugę žmonės.*“ (R4).

Taigi, tyrimo dalyviai išsakė daug pastebėjimų muzikos festivalių organizatoriams. Pagrindinis pasiūlymas – festivalio metu tiekiamas nemokamas vanduo. Maisto kainos irgi galėtų nebūti užkeltos papildomai. Sveikatos atžvilgiu buvo pasigesta daugiau jaunimo ugdymo sveikatos klausimais bei didesnio skaičiaus medicinos punktų ir kvalifikuotų specialistų juose. Daugiau pasiūlymų informantai turėjo infrastruktūros sričiai. Buvo pageidaujama užtikrintų tvarkingų sanitarinių sąlygų, tokių kaip dažnas lauko tualetų tvarkymas ir pakankamas jų kiekis, daugiau įrengtų praustuvių. Taip pat buvo pasiūlyta mintis įrengti dalyvių daiktų išsikrovimo pirmąją muzikos festivalio dieną ir susikrovimo paskutiniąją punktus, palengvinančius daiktų nešimą iki palapinių zonų. Be šių punktų išreikšta idėja įrengti specialiąsias zonas, priklausančias nuo oro sąlygų. Esant karščiams įrengti vietas, galinčias padėti išvengti perkaitimo, o esant vėsiems orams – sušilti. Paskutinis noras – geresnė apsauga tiek sugriežtinant nepilnamečių asmenų patekimą į muzikos festivalį, tiek padidinant pačių apsaugos darbuotojų skaičių.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Atliktas tyrimas atskleidė, jog pasirinkimas vykti į kokį nors pasirinktą muzikos festivalį ar ne, labiausiai priklauso nuo ten skambančios muzikos žanro, atlikėjų, grojančių jame ar sudarytos programos draugų įtakos, tačiau didžiulę įtaką priimamam sprendimui turi ir socialinė besirenkančiojo aplinka – draugai. Žmonės į juos keliauti taip pat skatina smalsumas, noras gerai praleisti laiką, atsipalaiduoti, patirti naujų išpūdžių, nuotykių bei trumpam pabėgti nuo juos kamuojančių rūpesčių. Panašūs rezultatai matomi ir kitose šalyse, pavyzdžiui Portugalijoje (62). Jaunimui dar itin svarbi muzikos festivalio kaina, todėl rečiau yra pasirenkami tie, kurie vyksta užsienyje, ir šio tyrimo atveju, labiau priimtina buvo rinktis iš vykstančių Lietuvoje.

Taip pat šio tyrimo dalyviai atskleidė, kokiomis sąlygomis tenka gyventi muzikos festivaliuose. Dažniausiai apsistojama palapinėse tam skirtose zonose ir gyvenimo kokybė jose itin priklauso nuo įvairių oro sąlygų, pavyzdžiui, lietaus, vėjo, karščio bei šalia pakliuvusių kaimynų, kurių dažnu atveju pasirinkti negalėjo. Pastarieji galėjo pakliūti nemalonūs, piktybiški, agresyvūs, problematiški ir kelti grėsmę aplinkiniams. Stresą taip pat galėjo sukelti savo gyvenamosios vietos neradimas, dėl daugybės panašių viena į kitą palapinių.

Be gyvenamosios aplinkos tyrimo dalyviai pasidalino patirtimi higienos klausimais. Nors muzikos festivaliuose yra dušai, tačiau dažniausiai jie yra mokami ir ne itin tvarkingi, todėl informantai vengdavosi praustis visą buvimo ten laiką arba kaip alternatyva – eidavo maudytis į šalia esantį vandens telkinį. Todėl būdavo verta pasirūpinti asmeninėmis higienos priemonėmis tokiomis kaip drėgnos servetėlės ar rankų dezinfekavimo priemonės. Lauko tualetais tekdavo naudotis, tačiau jų būklė irgi netenkindavo. Buvo teigiama, jog jie nebūdavo dažnai valomi, ypač mažesniuose festivaliuose, todėl kvapas ir situacija tualetu viduje – labai prasta. Tokių sąlygų pasekmė gali būti infekcinės ligos, ypač plintančios fekaliniu – oraliniu keliu arba oro – lašelinu. Pasaulyje buvo užfiksuotų protrūkių būtent muzikos festivaliuose, kurių sukėlėjai *Escherichia coli*, *Salmonella enterica* ar kitos (63).

Mityba muzikos festivaliuose taip pat nebūdavo subalansuota. Pagrindinis dalyvių maistas – įvairūs užkandžiai, pavyzdžiui sausainiai, traškučiai, trapučiai ir panašiai. Nors galimybė įsigyti karšto maisto yra, tačiau dėl auštų kainų festivalio dalyviai nebūdavo linkę ten pirkti arba pirkdavo labai retai.

Triukšmas, dar vienas nuo muzikos festivalių neatsiejamas sveikatos rizikos veiksnys. Didžioji dauguma tyrimo dalyvių sutiko, kad visos festivalio zonos yra triukšmingos, tačiau tai nebuvo staigmena, kadangi jie keliaudavo jau nusiteikę neturėti tylos minutės. Triukšmingiausia būdavo prie scenų, kur triukšmo lygis pavojingiausias ir galėtų turėti

neigiamą poveikį dalyvių sveikatai. Tai įrodo ir Jungtinėse Amerikos Valstijose atliktas tyrimas viename muzikos festivalių (64).

Taip pat šis tyrimas atskleidė, kodėl dalyviai rinkosi ar kaip tik nesirinko vartoti psichoaktyvių medžiagų muzikos festivaliuose. Didžiausią įtaką šiam sprendimui turėjo draugai ir manymas, kad tai padės geriau, smagiau praleisti laiką. Dažniausiai vartojamas – alkoholis. Tai, kad visuomenėje jis yra socialiai priimtinas, irgi nestabdo dalyvių juo svaigintis muzikos festivalių metu. Australijoje atliktame kokybiniame tyrime irgi buvo atskleistos tokios pačios priežastys dėl alkoholio vartojimo jaunimo tarpe (65). Jaunimas taip pat labiau linkęs vartoti kokias nors psichoaktyvias medžiagas ir dažniausiai negalvoja apie galimas neigiamas pasekmes jų sveikatai. Vienas tyrimo dalyvių pasidalino patirtimi, jog vartojo kanapes atsipalaidavimo tikslais, o pagal atliktus nuotekų tyrimus keliuose muzikos festivaliuose, vykusiuose Čekijos ir Slovakijos Respublikose, nustatyta, kad kanapių vartojimas dažnas ir nepriklauso nuo muzikos žanro (66). Tačiau pasitaiko ir tokių, kurie sugeba nepasiduoti aplinkinių keliamam spaudimui ir dėl žinomo psichoaktyvių medžiagų poveikio ar turimos patirties, atsisako vartoti. Pagrindiniai pojūčiai tų, kurie svaiginosi alkoholiu muzikos festivaliuose, buvo atsipalaidavimas, lengvesnis bendravimas su kitais, nerimo sumažėjimas, nors pasitaikė ir lengvo sveikatos sutrikdymo tokio kaip pykinimas, galvos skausmas, koordinacijos sutrikimas.

Tyrimo dalyviai pasidalino ir su kokiomis traumomis bei negalavimais jie susidūrė dalyvaudami muzikos festivaliuose. Dažnai pasitaikydavo peršalimas, kurio simptomus pajusdavo tik sugrįžę namo. Taip pat kildavo nemažai virškinimo sistemos problemų, tačiau nebuvo minimos specifinės infekcinės ligos, daugiau tokie nusiskundimai kaip viduriavimas ar vidurių užkietėjimas. To priežastimi buvo laikomi prastos būklės tualetai, į kuriuos nesinorėdavo eiti, nesubalansuota mityba, kurios pagrindą sudarydavo sausas maistas arba iš viso jo trūkumas ir per mažai geriamo vandens. Rimtų traumų tyrimo dalyviai nepatyrė, tačiau nutrynimai, pūslės ar nedideli sumušimai pasitaikydavo beveik kiekvienam. Belgijoje atliktas tyrimas taip pat teigia, kad dažniausiai pasitaikančios traumos muzikos festivaliuose – odos žaizdos, lūžiai bei sumušimai, nudegimai (67).

Tyrimas atskleidė ir tai, kad dažniausia smurto forma, vyraujanti muzikos festivaliuose – psichologinė. Neretai susiduriama su užgauliomis replikomis, nemaloniais kometais iš nepažįstamų asmenų. Fizinis smurtas irgi nėra reta problema, tačiau informantai asmeniškai nebuvo susidūrę, nebent buvo liudytojai. Seksualinis smurtas dažniau pasitaikantis tarp moteriškos lyties atstovių. Tyrimo dalyviai pasidalino, kad buvo sulaukiama papildomo nereikalingo dėmesio ar prisilietimų. Tai būdinga ne tik Lietuvos muzikos festivaliuose, tačiau su tokiomis pačiomis problemomis susiduriama ir Jungtinėje Karalystėje. Ten atliktas kokybinis

parodė, kad būtent ten yra terpė, kurioje kultūrinės bei fizinės festivalio aplinkos ypatybės įgalina šiuos veiksmus. Keletas apibrėžtų modernaus komercinio festivalio savybių JK – hedonizmas, beribės erdvės, kuriose normalizuotas probleminis alkoholio ir narkotikų vartojimas, o nesaikingumas netgi skatinamas (68). Seksualinės prievartos atvejų informantams nepasitaikė.

Kadangi muzikos festivaliuose yra daugybė įvairių sveikatos rizikos veiksnių, tyrimo dalyviai pasidalino situacija su medicinine pagalba juose. Prieinamumas buvo įvertintas skirtingai. Vieniems buvo nesudėtinga rasti medicinos punktus ir juose eilių nebūdavo. Kitiems kaip atrodė, kad jų yra per mažai, o pagalba, kuri gali būti ten suteikta, nepakankama. Darbuotojai taip pat buvo įvertinti nevienareikšmiškai. Daliai informantų jie pasirodė draugiški, rūpestingi, tačiau buvo kam jie atrodė atšiaurūs ir linkę moralizuoti bei kad trūko kvalifikuotų specialistų. Apie medicininę pagalbą informantams bendrai trūko informacijos, daugiau domėdavosi tik ištikus nelaimei.

Atliktas tyrimas taip pat atskleidė, kaip jautėsi dalyviai pasibaigus muzikos festivaliui. Tik sugrįžus buvo jaučiamas didžiulis nuovargis dėl miego trūkumo ir prastos jo kokybės, aktyviai praleisto laiko ir prastos mitybos. Tačiau tyrimo dalyviai vis tiek grįždavo namo kupini gerų emocijų, laimingi. Panašius rezultatus parodė ir Vokietijoje atliktas tyrimas apie tai, ar muzikos festivaliai gali paveikti dalyvių savijautą (69). Dėl prastesnių gyvenimo ir higienos sąlygų muzikos festivalyje, informantai taip pat džiaugdavosi galėdami nusiprausti bei išsimiegoti patogioje lovoje be jokio triukšmo. Praėjus kuriam laikui ir atslūgus pirminėms nuotaikoms, tyrimo dalyviai išreiškė norą sugrįžti atgal ir pridėjo, jog dar ilgai gyvena prisiminimais apie aplankytą festivalį, galvodami apie tai, kas gero bei įdomaus ten nutiko.

Tyrimas taip pat atskleidė, kokios rekomendacijos būtų būsimiems muzikos festivalių dalyviams. Visų pirma reikėtų keliauti tik su patikimais žmonėmis, kadangi tai galėtų padėti užtikrinti saugumą esant ten bei nepamiršti pasirūpinti savimi ir nebūti abejingiems kitiems patekusiems į nelaimę. Prieš važiuojant verta įvertinti gyvenimo sąlygas, pasidomėti, kokie laukia orai, kadangi nuo to priklausys, kokius daiktus reikėtų imti su savimi. Be daiktų reikėtų apsirūpinti maistu ir būtinai pasiimti vandens. Tyrimo dalyviai nerekomenduoja vartoti psichotropinių medžiagų, nes, pasak jų, festivalis nėra saugi vieta ir nežinia, kokios gali būti pasekmės. Taip pat derėtų įvertinti savo galimybes bei norus ir nepasiduoti kitų įtakai daryti ką nors, ko nenori ar kam nepritari.

Tyrimo dalyviai pasidalino savo rekomendacijomis ir muzikos festivalių organizatoriams. Labiausiai pageidaujama, jog būtų tiekiamas neribotas bei nemokamas geriamasis vanduo ir taip sumažinama tikimybė dehidratuoti. Taip pat buvo norima prieinamesnių maisto, pardavinėjamo muzikos festivaliuose, kainų. Kad šios jei ir nebūtų

mažesnės, tai bent jau nebūtų specialiai padidintos. Informantai užsiminė, jog reikėtų jaunimo švietimo sveikatos klausimais, kadangi ši grupė labiausiai linkusi rinktis rizikingą sveikatai elgesį bei gerinti medicininę pagalbą, didinti medicinos punktų skaičių ir kad juose dirbtų kvalifikuoti specialistai. Pageidavimų kilo ir dėl sanitarinių taškų gerinimo. Norėta, jog būtų užtikrintas pakankamas praustuvių ir tualetų skaičius, kad netektų laukti eilėse, jie būtų dažniau valomi. Taip pat buvo išreikšta idėja dėl specialių punktų, kuriuose dalyviai muzikos festivalio pradžioje galėtų išsikrauti daiktus ir pabaigoje susikrauti, kadangi kartais tenka eiti nemažus atstumus su visais daiktais ir dėl sunkumo juos nešant, kai kurių daiktų tiesiog tenka atsisakyti. Ir išsakyta mintis ir dėl specialių zonų, įrengtų priklausomai nuo oro sąlygų, jog būtų galimybė kažkur atvėsti, jei būtų itin karštos, saulėtos dienos, ir atitinkamai esant vėsiam orui, būtų galima sušilti. Taip pat buvo pasiūlyta didinti muzikos festivalių apsaugos darbuotojų skaičių dėl geresnio saugumo užtikrinimo ir sugriežtinti patekimo į juos tvarką nepilnamečiams asmenims.

4.1. Darbo trūkumai

Visų pirma šio darbo trūkumu galima būtų laikyti mažą imtį (6 tyrimo dalyviai). Tačiau kokybiniai tyrimai pasižymi mažesnėmis imtimis nei kiekybiniai, kadangi skiriasi jų tikslai. Kiekybiniais tyrimais siekiama statistiškai pagrįsti tiriamo objekto pagrindinius požymius, įvairių reiškinių priežastinius ryšius, kokybiniu siekiama suprasti tiriamus reiškinius, yra studijuojama populiacijos įvairovė, o ne pasiskirstymas joje. Imtis sudaroma pagal išsikeltą tikslą ir jos dydis priklauso nuo įsotinimo.

Tyrimo procesui bei jo rezultatams įtakos turėjo ir tyrėja. Patirties trūkumas galėjo lemti ne visai teisingai ar tikslingai surinktus duomenis atliekant pusiau struktūruotus interviu. Kokybinė turinio analizė buvo atlikinėjama tik antrą kartą tyrėjos patirtyje, todėl yra galimos duomenų interpretavimo klaidos, galimas tikslų įžvalgų praradimas.

IŠVADOS

1. Dalyvių fizinei ir psichinei sveikatai muzikos festivaliuose turėjo įtakos gyvenimo sąlygos, psichoaktyvių medžiagų vartojimas, patirtos nesunkios traumos bei negalavimai ir psichologinis smurtas.
2. Dauguma dalyvių po muzikos festivalių jautė nuovargį, tačiau dažniausiai buvo gerai nusiteikę, laimingi, jei nepasitaikė nemalonių incidentų, bei pasisėmę naujos patirties. Praėjus kuriam laikui norėdavo sugrįžti atgal į muzikos festivalius, gyvendavo jų prisiminimais, reflektuodavo savo patirtį juose, o potyrius prilygindavo „pabėgimui nuo realybės“.
3. Muzikos festivalių dalyviai rekomendavo būsimiems dalyviams keliauti tik su patikimais draugais, įvertinti ten laukiančias gyvenimo sąlygas, vengti arba išvis nevertoti psichoaktyvių medžiagų, kritiškai vertinti savo galimybes ir norus, nepamiršti tenkinti būtiniausių fiziologinius poreikius bei būti atviriems naujoms, jų laukiančioms patirtims. O jų rekomendacijos muzikos festivalių organizatoriams apėmė maisto, sveikatos ir infrastruktūros sričių gerinimą.

REKOMENDACIJOS

Įvertinus tyrimo rezultatus, buvo parengtos tokios praktinės rekomendacijos:

Dalyviams:

- Nepamiršti pasiimti apsaugos priemonių.
- Pasirūpinti maisto bei vandens atsargomis.
- Kitiškai vertinti psichoaktyvių medžiagų vartojimą.
- Rūpintis savo saugumu bei sveikata.

Organizatoriams:

- Gerinti informacijos sklaidą apie suteikiamą medicinę pagalbą muzikos festivalyje.
- Tęsti psichoaktyvių medžiagų prevencijos ir žalos mažinimo paslaugų teikimą muzikos festivaliuose, pasitelkiant nevyriausybinės organizacijas bei edukacines iniciatyvas.
- Gerinti psichoaktyvių medžiagų platinimo kontrolę, mažinti prieinamumą, tęsti bendradarbiavimą su teisės saugos institucijomis.
- Užtikrinti galimybę nemokamai gauti geriamo vandens muzikos festivalio metu.
- Stiprinti muzikos festivalio apsaugą, gerinti saugumą.
- Gerinti sanitarines sąlygas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. IX-886 Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 15 d.]. Adresas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.167900/asr>
2. Drugs [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 15 d.]. Adresas: <https://www.who.int/health-topics/drugs-psychoactive>
3. VIII-947 Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 4 d.]. Adresas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69453/asr>
4. Pitijos žaidynės [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]. Adresas: <https://www.vle.lt/straipsnis/pitijos-zaidynes/>
5. Holt F. Everyone Loves Live Music. Everyone Loves Live Music Theory Perform Inst [Prieiga per internetą]. 2020 m. sausio 1 d. [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]; Adresas: https://www.academia.edu/49085876/Everyone_Loves_Live_Music
6. Music festival. Wikipedia [Prieiga per internetą]. 2023 [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]. Adresas: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Music_festival&oldid=1144363700
7. Woodstock | History, Location, & Facts | Britannica [Prieiga per internetą]. 2023 [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]. Adresas: <https://www.britannica.com/event/Woodstock>
8. Singh A, February 15 updated on, 2023. Biggest Music Festivals on the Planet [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]. Adresas: <https://www.farandwide.com/s/biggest-music-festivals-ca71f3346443426e>
9. mbogda. Poland's Largest Open-Air Music Festival - Pol'and'Rock Festival 2023 [Prieiga per internetą]. Explore Poland. 2023 [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]. Adresas: <https://explorepoland.info/travelling-around-poland/polandrock-festival/>
10. Apie festivalį [Prieiga per internetą]. Bliuzo naktys - liepos 7-8 d. | Varniai, Lūkšto ež. pakrantėje. [žiūrėta 2023 m. gegužės 3 d.]. Adresas: <https://bliuzonaktys.lt/info/apie-festivali/>

11. <https://www.facebook.com/lrt.lt>. 10 ryškiausių vasaros muzikos festivalių Lietuvoje: į kurį labiausiai norėtumėte jūs? [Prieiga per internetą]. lrt.lt. 2019 [žiūrėta 2023 m. gegužės 3 d.]. Adresas: <https://www.lrt.lt/naujienos/muzika/680/1075621/10-ryskiausiu-vasaros-muzikos-festivaliu-lietuvoje-i-kuri-labiausiai-noretumete-jus>
12. Health and hygiene at music festivals - Blog - ECJ [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 4 d.]. Adresas: <http://www.europeancleaningjournal.com/blog/2014/07/11/health-and-hygiene-at-music-festivals>
13. Health Care Information [Prieiga per internetą]. 2015 [žiūrėta 2023 m. gegužės 4 d.]. Adresas: <https://www.drivenbyhealth.co.uk/other-news/health-and-hygiene-at-music-festivals/>
14. Willis C, Elviss N, McLauchlin J. Follow-up study of hygiene practices in catering premises at large scale events in the United Kingdom.
15. <https://www.facebook.com/WebMD>. What is Dehydration? What Causes It? [Prieiga per internetą]. WebMD. [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://www.webmd.com/a-to-z-guides/dehydration-adults>
16. Does Alcohol Dehydrate You? Facts, Research, and Tips [Prieiga per internetą]. Healthline. 2019 [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://www.healthline.com/health/does-alcohol-dehydrate-you>
17. Heat Stress Related Illness | NIOSH | CDC [Prieiga per internetą]. 2022 [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://www.cdc.gov/niosh/topics/heatstress/heatrelillness.html>
18. Šilumos ir saulės smūgiai. Simptomai ir pirmoji pagalba - Sveikatos-biuras.lt [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://www.sveikatos-biuras.lt/naujiena/silumos-ir-saules-smugiai-simptomai-ir-pirmoji-pagalba-2470>
19. Šiluminis ir saulės smūgis: pirmoji pagalba [Prieiga per internetą]. Alytaus rajonos visuomenės sveikatos biuras. [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://www.alytausrajonovsb.lt/pranesimai/siluminis-ir-saules-smugis-pirmoji-pagalba/>
20. What Noises Cause Hearing Loss? | NCEH | CDC [Prieiga per internetą]. 2022 [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: https://www.cdc.gov/nceh/hearing_loss/what_noises_cause_hearing_loss.html

21. Tronstad TV, Gelderblom FB. Sound Exposure During Outdoor Music Festivals. *Noise Health*. 2016 m.;18(83):220–8.
22. Understanding Noise Exposure Limits: Occupational vs. General Environmental Noise | Blogs | CDC [Prieiga per internetą]. 2016 [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://blogs.cdc.gov/niosh-science-blog/2016/02/08/noise/>
23. Triukšmo poveikis sveikatai | Vilniaus aplinka [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://aplinka.vilnius.lt/aplinkos-kokybe/triuksmas/triuksmo-poveikis-sveikatai/>
24. What Is Tinnitus? — Causes and Treatment | NIDCD [Prieiga per internetą]. 2023 [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://www.nidcd.nih.gov/health/tinnitus>
25. Kraaijenga VJC, van Munster JJCM, van Zanten GA. Association of Behavior With Noise-Induced Hearing Loss Among Attendees of an Outdoor Music Festival. *JAMA Otolaryngol-Head Neck Surg*. 2018 m. birželio;144(6):490–7.
26. Feltmann K, Elgán TH, Gripenberg J. High levels of alcohol intoxication and strong support for restrictive alcohol policies among music festival visitors. *Subst Abuse Treat Prev Policy*. 2019 m. balandžio 15 d.;14:15.
27. Alcohol's Effects on the Body | National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism (NIAAA) [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 6 d.]. Adresas: <https://www.niaaa.nih.gov/alcohols-effects-health/alcohols-effects-body>
28. Care AGD of H and A. What are the effects of alcohol? [Prieiga per internetą]. Australian Government Department of Health and Aged Care. Australian Government Department of Health and Aged Care; 2019 [žiūrėta 2023 m. gegužės 6 d.]. Adresas: <https://www.health.gov.au/topics/alcohol/about-alcohol/what-are-the-effects-of-alcohol>
29. May 16 ESL updated on, 2022. Drinking and Drug Use at Music Festivals [Prieiga per internetą]. Project Know. 2019 [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://projectknow.com/blog/drinking-drug-use-music-festivals/>
30. Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2021 m. [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]. Adresas: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10070753>

31. Choudhry V, Agardh A, Stafström M, Östergren PO. Patterns of alcohol consumption and risky sexual behavior: a cross-sectional study among Ugandan university students. *BMC Public Health*. 2014 m. vasario 6 d.;14(1):128.
32. Crane CA, Godleski SA, Przybyla SM, Schlauch RC, Testa M. The Proximal Effects of Acute Alcohol Consumption on Male-to-Female Aggression: A Meta-Analytic Review of the Experimental Literature. *Trauma Violence Abuse*. 2016 m. gruodžio;17(5):520–31.
33. University D. Music festivals urged to do more to tackle sexual violence - Durham University [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: <https://www.durham.ac.uk/research/current/research-news/music-festivals-urged-to-do-more-to-tackle-sexual-violence/>
34. Larsen ML, Hilden M, Lidegaard Ø. Sexual assault: a descriptive study of 2500 female victims over a 10-year period. *BJOG Int J Obstet Gynaecol*. 2015 m.;122(4):577–84.
35. festivaliai2021.pdf [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/PREVENCIJA/1/festivaliai2021.pdf>
36. How Common Are Drugs at Festivals? [Prieiga per internetą]. *FHE Health – Addiction & Mental Health Care*. 2022 [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: <https://fherehab.com/learning/how-common-drugs-festivals>
37. What are marijuana's effects? [Prieiga per internetą]. *National Institute on Drug Abuse*. -- [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: <https://nida.nih.gov/publications/research-reports/marijuana/what-are-marijuana-effects>
38. Testing wastewater from a music festival in Switzerland to assess illicit drug use | Elsevier Enhanced Reader [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0379073820300104?token=869886F7FB8C06CA22809BDF94509FD8704D460BC6DFA67F9FE9A55DFF7C0596EE07406F38567CBA16DD2EE1B10EB8B8&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230519181631>
39. MDMA (Ecstasy/Molly) DrugFacts [Prieiga per internetą]. *National Institute on Drug Abuse*. 2020 [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: <https://nida.nih.gov/publications/drugfacts/mdma-ecstasy-molly>
40. Ecstasy-MDMA-2020_0.pdf [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: https://www.dea.gov/sites/default/files/2020-06/Ecstasy-MDMA-2020_0.pdf

41. Hutton A, Ranse J, Verdonk N, Ullah S, Arbon P. Understanding the Characteristics of Patient Presentations of Young People at Outdoor Music Festivals. *Prehospital Disaster Med.* 2014 m. balandžio;29(2):160–6.
42. Hutton A, Savage C, Ranse J, Finnell D, Kub J. The Use of Haddon’s Matrix to Plan for Injury and Illness Prevention at Outdoor Music Festivals. *Prehospital Disaster Med.* 2015 m. balandžio;30(2):175–83.
43. Full Text [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 19 d.]. Adresas: <https://www.eurosurveillance.org/deliver/fulltext/eurosurveillance/18/11/art20426-en.pdf?itemId=%2Fcontent%2F10.2807%2Fese.18.11.20426-en&mimeType=pdf&containerItemId=content/eurosurveillance>
44. Jenkinson R, Bowring A, Dietze P, Hellard M, Lim M. Young Risk Takers: Alcohol, Illicit Drugs, and Sexual Practices among a Sample of Music Festival Attendees. *J Sex Transm Dis.* 2014 m. gruodžio 14 d.;2014:1–6.
45. Erkių platinamos ligos [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: <https://nvsc.lrv.lt/lt/uzkreciamuju-ligu-valdymas/uzkreciamosios-ligos/erkiu-pernesamos-ligos>
46. Lyme disease home | CDC [Prieiga per internetą]. Centers for Disease Control and Prevention. 2022 [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: <https://www.cdc.gov/lyme/index.html>
47. Fileborn B, Wadds P, Tomsen S. Safety, sexual harassment and assault at Australian music festivals: final report. 2019 rugpj.
48. Bows H. Festivals must do more to address sexual violence [Prieiga per internetą]. *The Conversation.* 2022 [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: <http://theconversation.com/festivals-must-do-more-to-address-sexual-violence-189188>
49. Attitudinal, Experiential, and Situational Predictors of Sexual Assault Perpetration [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/088626001016008004>
50. Bows H, King H, Measham F. Perceptions of safety and experiences of gender-based violence at UK music festivals. *J Gend-Based Violence.* 2023 m. vasario;7(1):74–92.

51. Rape Culture - Women's & Gender Center [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: <https://www.marshall.edu/wcenter/sexual-assault/rape-culture/>
52. PressAssociation_180606_FestivalsHarrassment_w.pdf [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: https://docs.cdn.yougov.com/kuck5zispj/PressAssociation_180606_FestivalsHarrassment_w.pdf
53. Swedish Music Festival Cancelled Amid Reports of Rape and Sexual Assault [Prieiga per internetą]. Time. 2017 [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: <https://time.com/4843711/sweden-bravalla-festival-canceled-rape/>
54. Nast C. I Talked to 54 Women at Coachella. They All Said They Had Been Sexually Harassed [Prieiga per internetą]. Teen Vogue. 2018 [žiūrėta 2023 m. gegužės 20 d.]. Adresas: <https://www.teenvogue.com/story/sexual-harassment-was-rampant-at-coachella-2018>
55. Žydžiūnaitė V. Kokybieniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams / Vilma Žydžiūnaitė, Stanislav Sabaliauskas. Vilnius: Vaga; 2017. 1 p.
56. SEMANTIKA.LT [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 8 d.]. Adresas: <https://semantika.lt/>
57. Kleinheksel AJ, Rockich-Winston N, Tawfik H, Wyatt TR. Demystifying Content Analysis. Am J Pharm Educ. 2020 m. sausio;84(1):7113.
58. Aluwihare-Samaranayake D. Ethics in Qualitative Research: A View of the Participants' and Researchers' World from a Critical Standpoint. Int J Qual Methods. 2012 m. balandžio 1 d.;11(2):64–81.
59. Carrasco MA. Adam Smith: Virtues and Universal Principles. Rev Int Philos. 2014 m.;68(269 (3)):223–50.
60. Anonymous Communication in Organizations [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]. Adresas: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0893318905279191>

61. Olivier S, Fishwick L. Qualitative Research in Sport Sciences: Is the Biomedical Ethics Model Applicable? *Forum Qual Sozialforschung Forum Qual Soc Res* [Prieiga per internetą]. 2003 m. sausio 31 d. [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.];4(1). Adresas: <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/754>
62. Portugal JP, Correia A, Águas P. Decisions on participation in music festivals: an exploratory research in Portugal. *Int J Event Festiv Manag*. 2022 m. sausio 1 d.;13(2):164–81.
63. Botelho-Nevers E, Gautret P. Outbreaks associated to large open air festivals, including music festivals, 1980 to 2012. *Eurosurveillance*. 2013 m. kovo 14 d.;18(11):20426.
64. Hill A, Mulder J, Kok M, Burton J, Kociper A, Berrios A. A CASE STUDY ON SOUND LEVEL MONITORING AND MANAGEMENT AT LARGE-SCALE MUSIC FESTIVALS. *Proc Inst Acoust*. 2019 m.;41.
65. Exploring young peoples' use of alcohol at outdoor music festivals in Australia [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d.]. Adresas: <https://search.informit.org/doi/epdf/10.3316/informit.431681436145440>
66. Music festivals and drugs: Wastewater analysis | Elsevier Enhanced Reader [Prieiga per internetą]. [žiūrėta 2023 m. gegužės 18 d.]. Adresas: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0048969718351490?token=DE43B2F370D4DA0A2EAB62CAE30E247F0CE0168279ABDB22E75BBA4AEC03297186724BE6AFF7B5AEDD78EDFDB97F4D55&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230518151043>
67. Remoortel HV, Scheers H, Lauwers K, Gillebeert J, Stroobants S, Vranckx P, ir kt. Mass gathering events: a retrospective analysis of the triage categories, type of injury or medical complaint and medical usage rates. *Emerg Med J*. 2022 m. rugsėjo 1 d.;39(9):708–11.
68. Bows H, Day A, Dhir A. “It’s Like a Drive by Misogyny”: Sexual Violence at UK Music Festivals. *Violence Women*. 2022 m. rugpjūčio 25 d.;107780122211204.
69. Hampshire B, Topping R, Cifuentes CB, Aubry L. Music & the Mind: A Research Study exploring whether Music Festivals affect the Well-being of Listeners. 2020 m.;3.